

**Stowarzyszenie na Rzecz Badania,
Rozwoju i Promocji Turystyki**

Skutki planowanego podziału województwa mazowieckiego dla turystyki w regionie

Ekspertyza

Warszawa, 2021

Autorzy tekstu:

dr hab. Ewa Dziedzic, prof. SGH

dr Piotr Kociszewski, SGTiH Vistula

dr hab. Teresa Skalska, prof. SGTiH Vistula

dr hab. Hanna Zawistowska, prof. SGH

Praca wykonana na zlecenie Mazowieckiej Regionalnej Organizacji Turystycznej

Stowarzyszenie na Rzecz Badania, Rozwoju i Promocji Turystyki

ul. Filmowa 78, 04-929 Warszawa

tel. +48 606 913 259

e-mail: mariusz.ciechowski99@wp.pl / t.skalska@gmail.com

Spis treści

Wstęp	4
Rozdział 1. Turystyka w województwie mazowieckim – diagnoza według regionów.....	11
1.1. Atrakcyjność turystyczna regionu	11
1.2. Zagospodarowanie turystyczne – baza materialna turystyki	21
1.3. Ruch turystyczny	25
1.4. Znaczenie gospodarcze.....	28
1.5. Turystyka w strategiach rozwoju regionu.....	31
Rozdział 2.....	34
Analiza efektów planowanych zmian administracyjnych dla gospodarki turystycznej.....	34
2.1. Struktura ruchu turystycznego z uwzględnieniem regionów	34
2.2. Ocena potencjalnych strat w zakresie wartości dodanej	36
2.3. Ocena potencjalnych strat w zakresie wojewódzkiej wartości dodanej i wpływów podatkowych dla samorządów.....	39
2.4. Efekty zmian instytucjonalnych związanych z funkcjonowaniem turystyki	45
2.5. Straty wizerunkowe na rynkach zagranicznych i rynku krajowym	47
2.6. Utrudnienia w prowadzeniu spójnej polityki kulturalnej, turystycznej i rekreacyjnej.....	49
Zakończenie	51
Bibliografia.....	54
Spis rycin.....	56
Spis tabel	56

Wstęp

Województwo mazowieckie w swoim aktualnym kształcie regionu administracyjnego jest bezsprzecznie największym i najbardziej zaludnionym obszarem w Polsce. Powierzchnia makroregionu to 35 558,47 km² (11,4% powierzchni Polski).¹ Z kolei według stanu z dnia 31 grudnia 2019 roku ludność województwa mazowieckiego liczyła 5423,2 tysięcy osób i w ten sposób stanowiła 14,1% ogółu ludności Polski, przy z kolei gęstości zaludnienia na poziomie 153 osób na 1 km².² W ujęciu przestrzennym warto dodać, że ludność ta zamieszkuje 85 miast, 42 powiaty, 314 gmin i ponad 9000 wsi. 33% ludności całego województwa zamieszkuje stolicę kraju czyli Warszawę.³

Mazowsze, mimo że w ujęciu historycznym nie było od razu najważniejszym regionem w kraju, zajmując miejsce w periodyzacji dziejów odpowiednio po Wielkopolsce z Gnieznem i Poznaniem i Małopolsce z Krakowem, dziś bezsprzecznie tę funkcję pełni. Istotnymi czynnikami rozwoju znaczenia regionu pozostawało położenie na skrzyżowaniu szlaków handlowych i dawnych traktów komunikacyjnych, jak i wzrastające znaczenie samej Warszawy – miasta, w którym od XVI wieku zbierał się Sejm, już wówczas całej Rzeczypospolitej Obojga Narodów, a od przełomu wieków szesnastego i siedemnastego urzędował król wraz ze swoim dworem. XVI wiek pozostaje w dziejach Mazowsza kluczowy, bowiem to w 1526 roku, po śmierci ostatnich władców z linii piastowskich Książąt Mazowieckich – braci Stanisława i Janusza – ziemie Księstwa zostały wcielone do Korony na prawach województwa, a formalnym potwierdzeniem tego faktu stało się zatwierdzenie przez króla Zygmunta Starego w formie przywileju piotrkowskiego w 1529 roku.⁴ Województwo to w takiej formie w strukturze Rzeczypospolitej Obojga Narodów przetrwało do czasu rozbiorów, a więc oficjalnie do 1795 roku. W ujęciu strukturalnym i przestrzennym zachowywało spójność poszczególnych ziem, skupionych koncentrycznie wokół Warszawy i Ziemi Warszawskiej oraz dolin rzek – stanowiących swoiste osie i kręgosłup istniejącego już wówczas regionu historycznego – Wisły, Narwi i Bugu.

Należy jednocześnie zaznaczyć, że dzisiejszy kształt regionu administracyjnego znacznie wykracza poza ziemie historycznego Mazowsza, niejako poszerzając swój pierwotny zasięg o obszary historycznej Małopolski, Podlasia, Kujaw i Ziemi Dobrzyńskiej. Wschodnia część województwa to właśnie kulturowo region południowego Podlasia, a z kolei aktualna południowa część regionu administracyjnego, od historycznej granicy doliny Pilicy i Radomki (obszaru tzw. Zapilcza – dawnej ziemi spornej pomiędzy jeszcze Księstwem Mazowieckim a Koroną) to przecież Ziemia Sandomierska, niegdyś najpotężniejsze województwo dawnej Polski w granicach Małopolski. Z kolei poza obecnym województwem mazowieckim leży północno-wschodnia część historycznego Mazowsza – większość byłego województwa łomżyńskiego z organizmami miejskimi takimi jak Łomża, Grajewo, Zambrów, Kolno czy Wysokie Mazowieckie, włączona po reformie administracyjnej do województwa podlaskiego. Właściwym podsumowaniem powyższej charakterystyki wydaje się wizualizacja kartograficzna, a dokładniej rycina 1 (mapa 1), na której zestawione zostały ze sobą granice współczesnego województwa mazowieckiego (regionu administracyjnego) i Mazowsza historycznego – tj. województwa do 1793 r. wraz z jego podregionami.

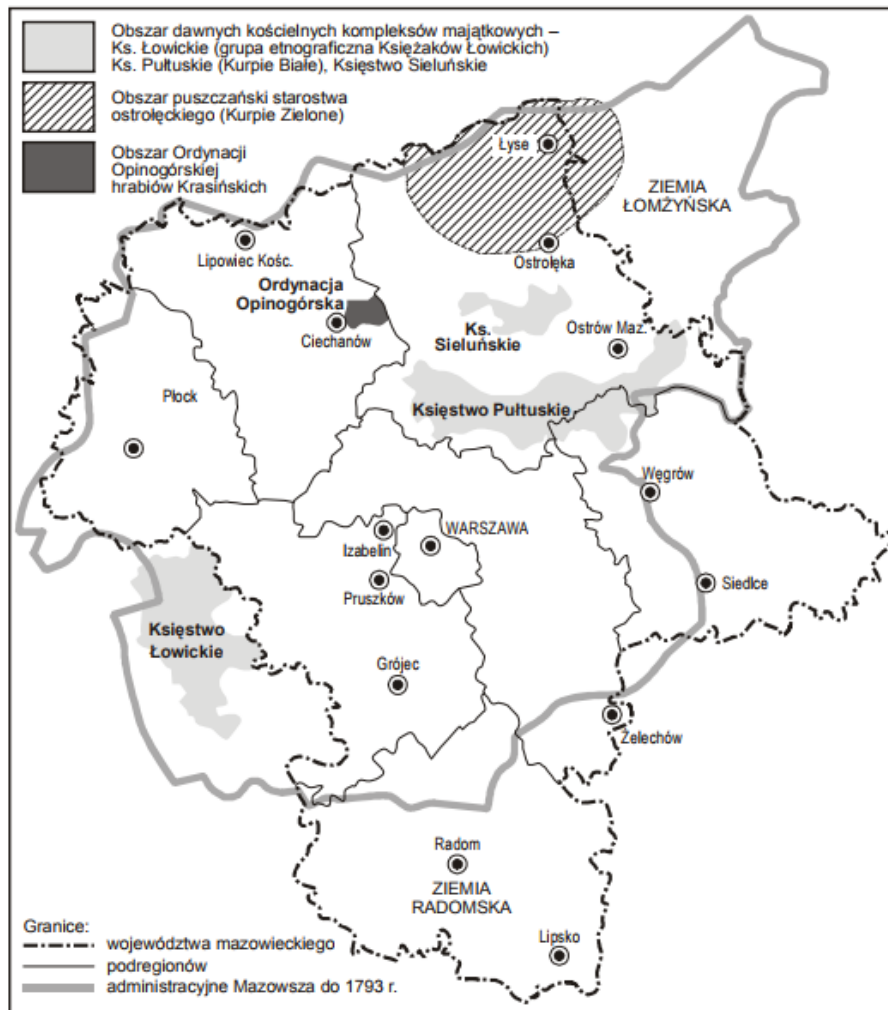
---

¹ Bank danych lokalnych GUS, 2021.

² Stan i ruch naturalny ludności w województwie mazowieckim w 2019 r., 2020.

³ <https://www.mazovia.pl/wojewodztwo/krotko-o-mazowszu/>, 21.05.2021.

⁴ https://bazhum.muzhp.pl/media//files/Przegląd_Historyczny/Przegląd_Historyczny-r1919_1920-t22/Przegląd_Historyczny-r1919_1920-t22-s28-53/Przegląd_Historyczny-r1919_1920-t22-s28-53.pdf.

Rycina 1. Obszar Mazowsza w 1793 roku, a współczesne województwo mazowieckie

Źródło: Kowalski M. 2012, *Wielkie posiadłości ziemskie w Rzeczypospolitej Obojga Narodów i ich wpływ na dzisiejsze środowisko antropogeniczne*, „*Studia z Geografii Politycznej i Historycznej*”, 1, 113-138 (2012).

Charakteryzując współczesny region administracyjny w ujęciu geograficznym, na podstawie *Regionalizacji fizycznogeograficznej Polski* autorstwa J. Kondrackiego⁵ warto dostrzec po pierwsze, że przynależność przeważającej części województwa mazowieckiego do Niżu Środkowoeuropejskiego determinuje nizinny charakter regionu. Po drugie, niewielkie fragmenty wschodniej części województwa leżą w obrębie Niżu Wschodniobałtycko-Białoruskiego, zaś w południowej na terenie Wyżyn Polskich. W ujęciu geograficznym to różne formy krajobrazu, uwarunkowane procesami geologicznymi i geomorfologicznymi, jednak próba ich wspólnego opisu może prowadzić do wniosku, iż na terenie współczesnego regionu administracyjnego możemy zaobserwować swoisty „amfiteatralny” układ rzeźby terenu. Jego serce, a więc „scenę” stanowi trzeciorzędowa niecka mazowiecka, obejmująca jednocześnie największy w kraju węzeł hydrograficzny, tj. obszar zbiegu dużych dolin dorzecza Środkowej Wisły. Kolejne „rzędy widowni” tak opisywanego amfiteatru to tereny równinne, przechodzące wreszcie w kulminacje staroglacjalnych polodowcowych wysoczyzn, zamykających region od północy, wschodu czy

⁵ Kondracki 2002.

południowego zachodu. To wewnętrzne zróżnicowanie, ale i jednocześnie swoistą spójność, będącą podstawą do postrzegania regionu jako atrakcyjnego geograficznie pod kątem różnych form turystyki obrazuje również poniższa rycina 2.

Rycina 2. Położenie województwa mazowieckiego na tle regionów fizycznogeograficznych

Źródło: Milewski P., 2014, *Zmodyfikowane granice regionów fizycznogeograficznych*, IGiPZ Pan, Warszawa, wg Kondracki J., 2002, *Geografia regionalna Polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa za: *Opracowanie fizjogeograficzne do Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego*, 2016-2018, [https://www.mbpr.pl/user_uploads/image/PRAWEMENU/WYDAWNICTWA/MAZOWSZE.%20Analizy%20i%20Studia/mais_51/MBPR_MAI_S_Zeszyt\(51\)_2018.pdf](https://www.mbpr.pl/user_uploads/image/PRAWEMENU/WYDAWNICTWA/MAZOWSZE.%20Analizy%20i%20Studia/mais_51/MBPR_MAI_S_Zeszyt(51)_2018.pdf)

Konkludując przedstawione powyżej informacje na temat wielowymiarowego postrzegania regionu należy podkreślić, że przez wieki - aż do czasów obecnych – mimo znacznego zróżnicowania wewnętrznego, wielości uwarunkowań oraz dziejących się procesów, zachował on jednocześnie swoją spójność, wręcz poszerzając swój pierwotny zasięg o wskazane powyżej obszary spoza historycznego Mazowsza, wciąż jednak w koncentrycznej relacji w stosunku do centralnie położonej Warszawy, a przyrodniczo głównej osi doliny Wisły. Postulowana zatem próba rozbicia tej istniejącej od wieków struktury przestrzennej, wzmocnionej dodatkowo od 30 lat przez konstruktywne funkcjonowanie władzy samorządowej na szczeblu wojewódzkim, wydaje się nieuzasadniona, nie tylko z punktu widzenia turystycznego (co stanowi przedmiot niniejszej analizy i kanwę dla prezentowanych w dalszej treści argumentów), ale przede wszystkim właśnie z punktu widzenia historycznego i geograficznego. Potwierdza to również autorytet badaczy i prowadzonych w tym kierunku analiz przestrzennych, m.in. prace zespołu pod kierownictwem J. Bańskiego, realizowane w ramach projektu „Trendy rozwojowe Mazowsza”⁶. W jednej z publikacji J. Bański, K. Czapiewski i M. Mazur⁷ wskazywali już w 2012 r. wyraźnie, badając strukturę hierarchiczną i policentryczność Mazowsza, że najbardziej uzasadnionym kierunkiem rozwoju aktualnego regionu jest idea „racjonalnego rozwoju hierarchicznego”, według której w strukturze przestrzennej regionu najważniejszą rolę odgrywa Warszawa, następnie ośrodki subregionalne, powiatowe i lokalne. Te wzajemne relacje obrazuje poniższa rycina, a jej nawet pobieżna analiza pokazuje jednoznacznie, że postulowany podział regionu byłby zaburzeniem tak opisanego układu przestrzennego.

Warto może zatem spojrzeć z odwrotnej perspektywy, po pierwsze przyjmując założenie, że turystyka rozwija się w dużej mierze na bazie atrakcyjności turystycznej obszaru, stanowiącej „wypadkową” walorów regionu – w ujęciu naturalnym i kulturowym, a także jego infrastruktury turystycznej – zagospodarowania przestrzennego. Z tej perspektywy za każdym razem promocja regionu, oprócz aplikacyjnego wykorzystania konkretnych narzędzi marketingowych, w ujęciu metaforycznym jest swoistą „opowieścią”, zgodnie z dynamicznie rozwijającą się w ostatnich latach techniką storytellingu⁸. W tym kontekście powstaje zatem kluczowe pytanie – jak wygląda aktualna „mazowiecka opowieść” – narracja Mazowsza jako regionu turystycznego, prezentująca bogactwo jego walorów i właściwy stan infrastruktury i czy postulowany podział regionu w wymiarze politycznym, a dalej konsekwentnie administracyjnym nie przerwie jej ciągłości i nie zaburzy jej logiki?

Już w tym momencie trudno wyobrazić sobie dysharmonię dotychczasowej, tak przecież pieczołowicie budowanej mazowieckiej opowieści, spajającej unikatowość i wyjątkowość każdej z małych ojczyzn – gmin i powiatów tworzących współczesne województwo mazowieckie. Aby jednak nie pozostawać na poziomie tylko komentarza w wymiarze ogólnym warto przejść do przedstawienia konkretnych argumentów i zilustrowania ich właściwym opisem, zarówno ilościowym, jak i jakościowym – przede wszystkim w ujęciu przestrzennym przy wykorzystaniu materiału kartograficznego.

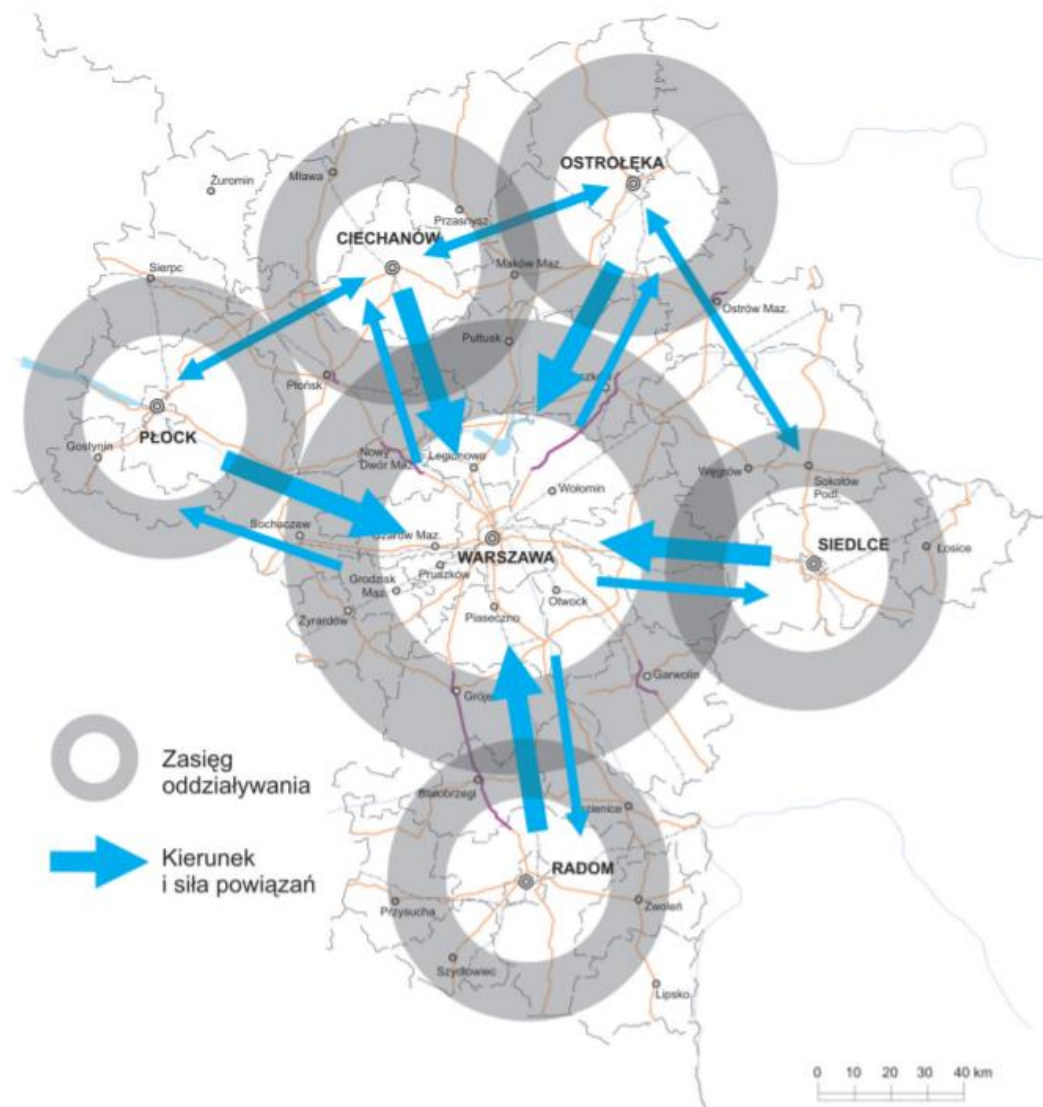
---

⁶ Bański, Czapiewski, Mazur 2012, s. 86.

⁷ Tamże, s. 87.

⁸ Por. Turniak 2017.

Rycina 3. Postulowany optymistyczny scenariusz rozwoju dla województwa mazowieckiego zgodnie z „ideą racjonalnego rozwoju hierarchicznego”
 Źródło: Bański J., Czapiewski K., Mazur M., 2012, *Policentryczność rozwoju Mazowsza*, „*Mazowsze Studia Regionalne*”, nr 10/2012, s. 85.

Tytułem wstępu należy również dodać, że dalsza narracja i analiza poszczególnych efektów planowanych zmian administracyjnych dla gospodarki turystycznej będzie prowadzona w oparciu o założenie, iż możliwy podział województwa miałby nastąpić zgodnie z aktualnym układem NUTS-2, a więc obowiązującego już od 2018 roku podziału statystycznego. Na poziomie NUTS 2 województwo mazowieckie, stanowiące wcześniej jedną jednostkę statystyczną tego poziomu, zostało podzielone na dwie jednostki statystyczne:

- region *warszawski stołeczny*, który obejmuje Warszawę wraz z dziewięcioma powiatami: legionowskim, mińskim, nowodworskim, otwockim, wołomińskim, grodziskim, piaseczyńskim, pruszkowskim i warszawskim zachodnim;
- region *mazowiecki regionalny*, który obejmuje pozostałą część województwa mazowieckiego.

W dalszej narracji stosowane zatem będą konsekwentnie robocze określenia dla nowego kształtu regionów administracyjnych, a więc województwa *warszawskiego stołecznego* i województwa

mazowieckiego regionalnego, dodatkowo jak w tym miejscu wyróżnione kursywą. Ponadto analiza na poziomie powiatów zostanie także zagregowana do poziomu NUTS-3, w ramach którego funkcjonują tzw. podregiony. Aktualny przebieg granic poszczególnych jednostek, odpowiednio na poziomie NUTS-2 i NUTS-3 przedstawia rycina 4.

Województwo mazowieckie cechuje głęboka polaryzacja. Dotyczy to zarówno gospodarki, jak i infrastruktury związanej z rozwojem turystyki. W 2019 r. udział województwa mazowieckiego w PKB Polski wyniósł 22,8%, z czego na region NUTS 2 warszawski stołeczny (m. Warszawa i podregiony warszawski wschodni i zachodni) przypadało 17,6%, a na mazowiecki regionalny (pozostała część obecnego woj. mazowieckiego) 5,2%⁹. Oznacza to, że ten ostatni dysponuje znacznie mniejszym potencjałem gospodarczym i pierwszoplanowym zadaniem powinna być poprawa tego stanu.

Przedstawiona sytuacja oznacza także, że jednostki samorządu terytorialnego (JST) wszystkich szczebli w mazowieckim regionalnym dysponują ograniczonymi dochodami własnymi, co ogranicza możliwości ich działania. W 2019 r. dochody własne JST regionu warszawskiego stołecznego wyniosły 27 642,5 mln zł, a mazowieckiego regionalnego 18 763, 8 mln zł¹⁰. Przyciągnięcie odwiedzających jest szansą na zwiększenie popytu na usługi gastronomiczne, transportowe, kulturalne i rekreacyjne, handlu detalicznego, a tym samym jest szansą na tworzenie nowych miejsc pracy i zwiększenie bazy podatkowej JST mazowieckiego regionalnego.

---

⁹ Baza danych EUROSTAT (15.05.2021).

¹⁰ Regiony w 2020, publikacja GUS, 2021.

Rycina 4. Podział województwa mazowieckiego na jednostki NUTS obowiązujący od 1 stycznia 2018 r. jako punkt wyjścia dla granic postulowanych 2 województw w miejsce województwa mazowieckiego

Źródło: <https://stat.gov.pl/statystyka-regionalna/jednostki-terytorialne/klasyfikacja-nuts/rewizja-klasyfikacji-nuts-2016/> (21.05.2021).

Rozdział 1. Turystyka w województwie mazowieckim – diagnoza według regionów

1.1. Atrakcyjność turystyczna regionu

Atrakcyjność turystyczna to pojęcie bardzo złożone i trudne do jednoznacznej oceny, bowiem jak wskazują liczni autorzy „prócz istniejących obiektywnie warunków środowiska przyrodniczego, kulturowego czy społecznego istotną rolę w wartościowaniu obiektu odgrywa czynnik psychologiczny”.¹¹ Zgodnie z klasycznym podejściem, O. Rogalewski¹² proponuje, aby do podstawowych elementów decydujących o atrakcyjności turystycznej zaliczać walory turystyczne – przyrodnicze i kulturowe – oraz zagospodarowanie turystyczne (w tym dostępność komunikacyjną obszaru). Należy oczywiście przyjąć, że tematyka badań dotyczących atrakcji turystycznych jest niezwykle dynamiczna, począwszy od lat 70 XX wieku, kiedy to D. MacCannell wprowadził systemową definicję pojęcia „atrakcja turystyczna”¹³, aż po dzisiejszą rzeczywistość, kształtowaną przez zmieniające się oczekiwania potencjalnych konsumentów, związane przede wszystkim z potrzebami nowych doznań i kształtowania doświadczeń.

Na użytek zatem dalszych rozważań, zgodnie z powyższą charakterystyką i przy zastosowaniu klasycznego podejścia, atrakcyjność turystyczna regionu Mazowsza będzie postrzegana w ujęciu strukturalnym, tj. z perspektywy tworzących ją walorów, jak i zagospodarowania turystycznego. Mając jednocześnie świadomość nadrzędnych założeń tego opracowania, a więc nie szerokiego opisu w skali makro, tylko potrzeby skupienia się na istotnym kontekście postulowanego podziału województwa i wynikających z tego potencjalnie utraconych korzyści oraz szans i zagrożeń, również opis atrakcyjności zostanie zawężony do wybranych zagadnień i przykładów właściwie ilustrujących omawiane zagadnienia.

Dziedzictwo kulturowe Mazowsza – jako także obecnego regionu administracyjnego – jest bogate i jednocześnie zróżnicowane, uwzględniając szczególne cechy i wyjątkowość tworzących go miast i powiatów. W jego postrzeganiu nie można skupiać się tylko na Warszawie (nie ujmując oczywiście jej znaczeniu) tętniącej wielkomiejskim życiem, lecz warto pójść krok dalej – w poszukiwaniu tożsamości wciąż nie do końca odkrytych obszarów pozostałej części rozległego województwa, pełnych niezwykle interesujących miejsc – m.in. tajemniczych zamków i szlacheckich dworów, zabytkowych świątyń i urokliwych miasteczek, wreszcie pól dawnych bitew i krajobrazów od lat przyciągających filmowców. Powyższy – może nieco metaforyczny opis – ma pomóc uzmysłwić sobie skalę wielkości i różnorodnego charakteru dziedzictwa współczesnego Mazowsza, lecz z drugiej strony także wewnętrznej spójności wypracowanej również na polu działań polityki turystycznej, m.in. prowadzonej na poziomie Mazowieckiej Regionalnej Organizacji Turystycznej. Właściwym przykładem wydaje się chociażby próba połączenia potencjału poszczególnych części regionu, poprzez tworzenie tematycznych szlaków kulturowych, obejmujących obszar całego województwa i znacznie

---

¹¹ por. Warszzyńska 1970, Warszzyńska i Jackowski 1978 za; Fedyk i inni 2014, s. 4.

¹² Rogalewski 1974.

¹³ Mac Cannel 2001.

wykraczających poza tylko teren stricte Mazowsza w ujęciu historycznym, których wątek zostanie jeszcze przywołany w dalszej treści niniejszego opracowania.

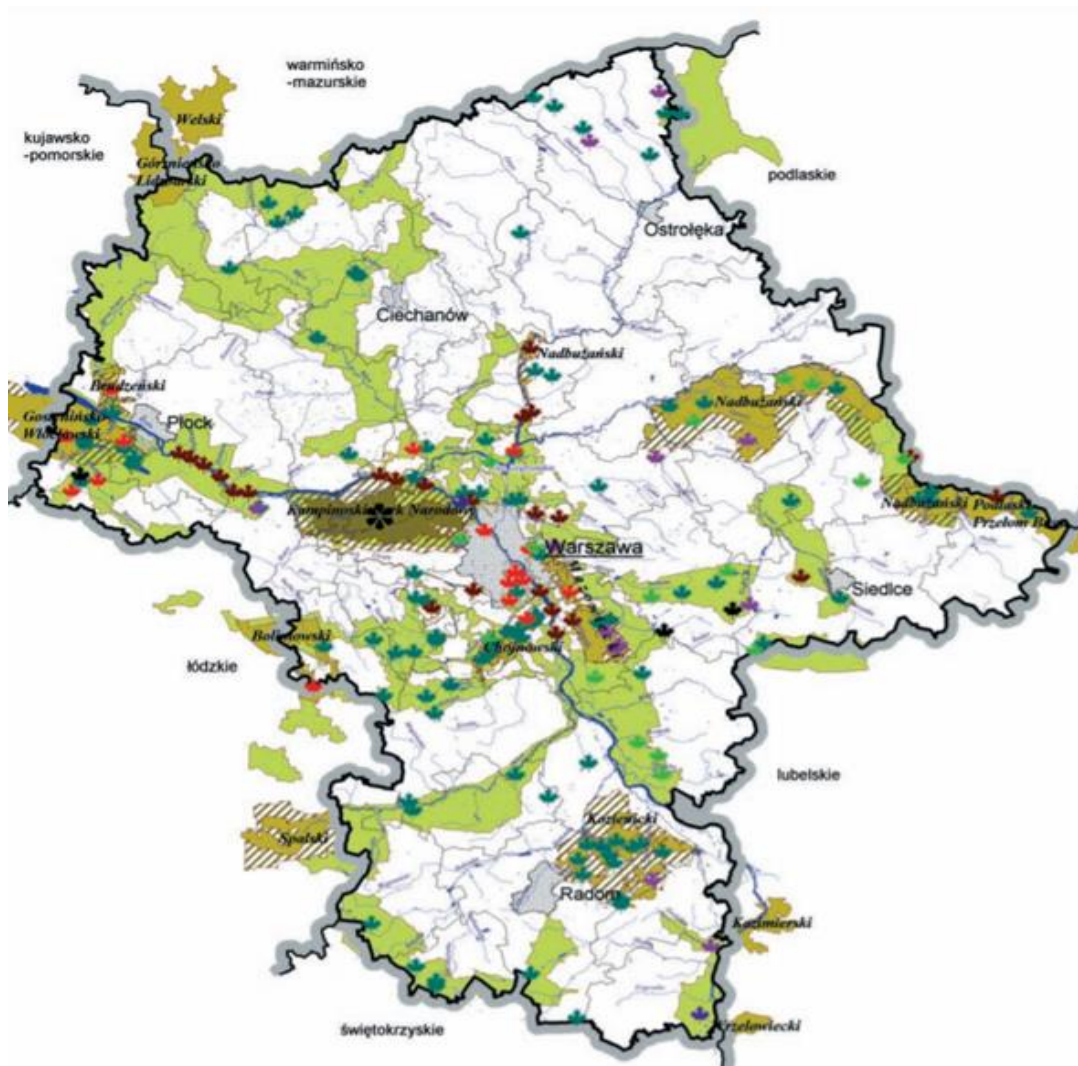
Po pierwsze, z punktu widzenia walorów przyrodniczych warto podkreślić, że wysoka pozycja aktualnego województwa mazowieckiego w systemie przyrodniczym kraju wynika z „ukształtowanego systemu powiązań ekologicznych, w których najważniejszą rolę pełnią doliny rzeczne Wisły, Bugu, Narwi i Pilicy”, z czego szczególnie cenne pozostają doliny Wisły i Bugu ze względu na fakt, iż „nie zostały całkowicie uregulowane, stanowiąc korytarze ekologiczne o znaczącej roli w europejskiej strategii ochrony różnorodności biologicznej”.¹⁴ Dodatkowo podkreśleniem walorów przyrodniczych aktualnego regionu administracyjnego pozostaje fakt wyróżnienia w krajowej sieci ekologicznej ECONET-Polska sześciu obszarów węzłowych na terenie Mazowsza (oprócz Puszczy Kampinoskiej to również Puszcza Pilicka, Puszcza Kurpiowska, Puszcza Piska, Dolina Środkowej Wisły oraz Dolina Dolnego Bugu), a także trzech korytarzy ekologicznych o randze międzynarodowej.

Odnosząc się konkretnie do Puszczy Kampinoskiej, jedyne parku narodowego na obszarze współczesnego województwa, należy w pierwszej kolejności podkreślić fakt uznania jej walorów poprzez włączenie do grupy Światowych Rezerwatów Biosfery. Jednak warto również zauważyć specyfikę lokalizacji Puszczy Kampinoskiej, tj. rozłożenie jej obszaru między Wisłą, Bzurą i Utratą, a od wschodu wejście w głąb granic dzisiejszej Warszawy, gdzie zachowały się fragmenty dawnej puszczy w postaci Lasu Bielańskiego i Lasu Młocińskiego. W ujęciu administracyjnym Kampinoski Park Narodowy (KPN) położony jest zatem na terenie ośmiu gmin: Łomianki, Czosnów, Leoncin, Brochów, Kampinos, Leszno, Stare Babice, Izabelin. Otulina poza wymienionymi gminami zajmuje jeszcze część dwóch dzielnic warszawskich – Bemowa i Bielania oraz znikome obrzeżne powierzchnie położone w gminach: Młodzieszyn, Wyszogród, Czerwińsk n/Wisłą, Zakroczym, Nowy Dwór Mazowiecki, Jabłonna i dzielnica Warszawa – Białołęka.

Przechodząc z poziomu przywołanych powyżej gmin na poziom przyjętych w tym opracowaniu jednostek NUTS-2 i NUTS-3 warto dostrzec, że swoim obszarem KPN obejmuje obszar różnych powiatów, a także podregionów, które docelowo mogą znaleźć się na terenie dwóch odrębnych regionów administracyjnych – nowych województw. W tym momencie powstaje zatem obawa czy nie zaburzy to prowadzonej już od wielu lat konstruktywnej współpracy pomiędzy władzami parku i szerzej – podmiotami związanymi z ochroną przyrody, a władzami samorządowymi różnych szczebli – aż po poziom aktualnego regionu administracyjnego? Ponadto postulowany podział może w wymiarze formalnym wydłużyć procesy decyzyjne, dodając do ich przebiegu kolejne ogniwa i decydentów, nie zawsze spójnych także na tle politycznym, docelowo w dwóch województwach. Problem ten może dotyczyć nie tylko obszaru samego Kampinoskiego Parku Narodowego i co ważne – również jego otuliny, lecz także innych cennych obszarów – chociażby lasów Mazowieckiego Parku Krajobrazowego. Pomocą w postrzeganiu negatywnego wymiaru postulowanych zmian może być także materiał kartograficzny, tj. rycina 5 (mapa 5).

---

¹⁴ Brzeszkiewicz-Kowalska (red.) 2018, s. 11.

Rycina 5. Formy ochrony przyrody na terenie województwa mazowieckiego

Źródło: Brzeszkiewicz-Kowalska M. (red.), 2018, *Opracowanie ekofizjograficzne do Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego*, „Mazowsze. Analizy i studia”, nr 1 (51) 2018, s. 26.

Przechodząc z kolei do zagadnienia walorów kulturowych należy podkreślić, że dziedzictwo kulturowe Mazowsza – jako także obecnego regionu administracyjnego jest bogate i jednocześnie zróżnicowane, uwzględniając szczególne cechy i wyjątkowość tworzących go miast i powiatów.

Tę spójność regionu, ale także wyjątkowość dostrzega Lechosław Herz, wyraźnie podkreślając, że „nigdzie indziej w Polsce nie można tak bardzo dotknąć Polski, jak na Mazowszu”. Dalej ten wybitny krajoznawca wskazuje, że „krajobraz tej części naszego kraju jest chyba ze wszystkich najbardziej polskim”, a w jeszcze innym miejscu swojego poetyckiego opisu podkreśla, iż „Mazowsze to ziemia magiczna i przedziwna, a do opisu regionu używa następujących atrybutów „niezwykła historia, zadziwiająco bogata przyroda, intrygujące zabytki, zajmujący ludzie”.¹⁵

¹⁵Cytaty pochodzą z bloga krajoznawcy Lechosława Herza: <http://mazowszezsercem.blogspot.com/p/o-mazowszu.html>, 14.05.2021.

Właściwym przykładem działań zmierzających do budowania atrakcyjności turystycznej regionu na bazie walorów kulturowych wydaje się próba połączenia potencjału poszczególnych części regionu, poprzez tworzenie tematycznych szlaków kulturowych, obejmujących obszar całego województwa i znacznie wykraczających poza tylko teren stricte Mazowsza w ujęciu historycznym. Pod auspicjami Mazowieckiej Regionalnej Organizacji Turystycznej zrealizowano projekt „Szlaki turystyczne dziedzictwa kulturalnego Mazowsza” (związany z ich oznaczeniem i opisaniem w przestrzeni realnej i wirtualnej, finansowany z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2013 w ramach Działania 6.2 – Turystyka; wartość projektu to 2 122 800 PLN; kwota dofinansowania 1 774 307 PLN).

Wytypowane do oznaczenia szlaki zostały zaproponowane jako najistotniejsze, a zarazem najlepiej spajające subregiony Mazowsza¹⁶:

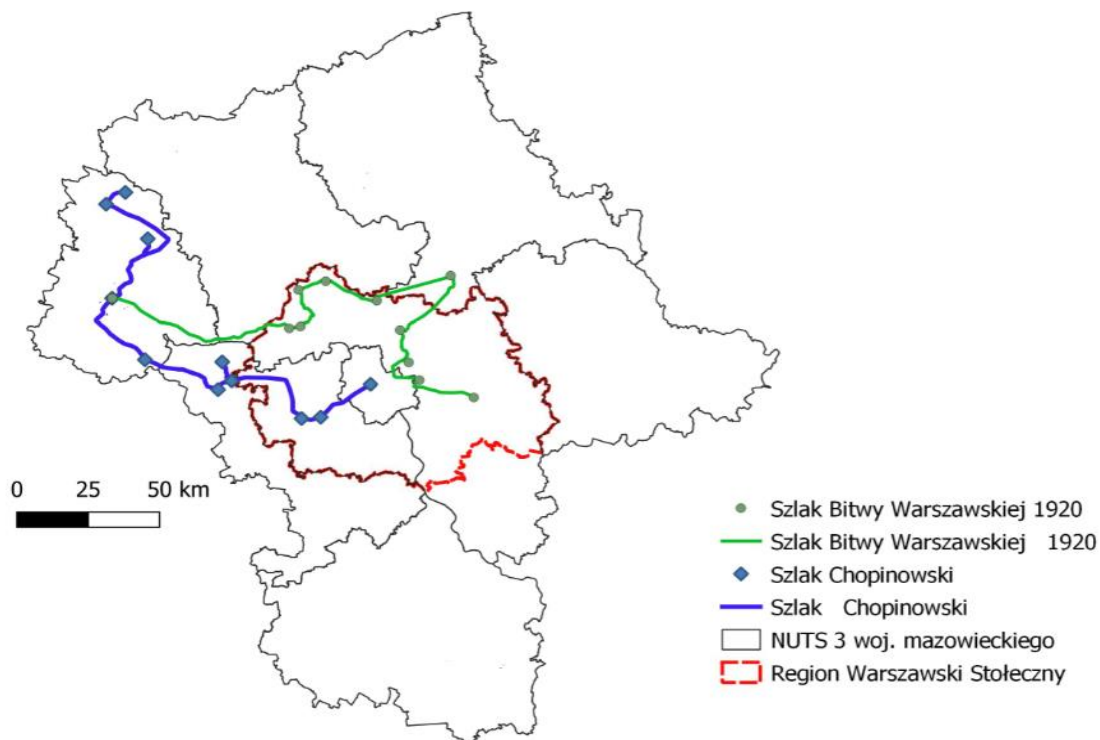
- **Szlak Bitwy Warszawskiej 1920 roku** – obejmuje swym zasięgiem teren od południowego wschodu, poprzez wschodnią część Mazowsza, aż po północne tereny województwa - umożliwia „podróż na pole bitwy, która powstrzymała pochód rewolucji bolszewickiej na zachód”,
- **Szlak Chopinowski** – związany jest głównie z zachodnimi i południowo zachodnimi terenami województwa – pozwala na „podróż śladami pierwszych dwudziestu lat życia Fryderyka Chopina”,
- **Szlak Książąt Mazowieckich** – koncentruje się głównie wzdłuż doliny Wisły od południowego wschodu, ku zachodniej i północnej części województwa i stanowi „wyprawę szlakiem zamków, tajemnic, legend i rycerzy”.

Należy podkreślić, że obiekty na szlakach stanowią polskie dziedzictwo kulturowe, wiedza o nich (postaciach, wydarzeniach, obiektach) powinna być kultywowana i przekazana następnym pokoleniom z uwagi na zrozumiałe i akceptowane wartości historyczne, patriotyczne i artystyczne. W tym momencie, znów odnosząc się do postulowanego podziału województwa, trzeba stanowczo zaznaczyć, że rozerwanie jego spójności (wskazywanej też niejednokrotnie w dokumentach strategicznych) poprzez wydzielenie z jednego województwa dwóch nowych regionów administracyjnych to także przerwanie biegu wyznaczonych głównych tematycznych szlaków kulturowych (opisanych powyżej).

Właściwą ilustracją są zatem poniższe ryciny 6 i 7 (mapy 6 i 7), prezentujące dotychczasowy przebieg tematycznych szlaków kulturowych (wyznaczonych i promowanych przez MROT) na tle postulowanych nowych granic województw w oparciu o aktualny przebieg NUTS-2. Szczególnie widoczne jest to w przypadku Szlaku Chopina i Szlaku Bitwy Warszawskiej (rycina 6), które swój początek biorą w Warszawie, a następnie przebiegając przez miejscowości podwarszawskie, aż do powiatów znajdujących się już w obrębie NUTS-2 mazowieckie regionalne, zatem de facto w granicach nowego województwa. Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku przebiegu wybranych części Szlaku Książąt Mazowieckich (rycina 7).

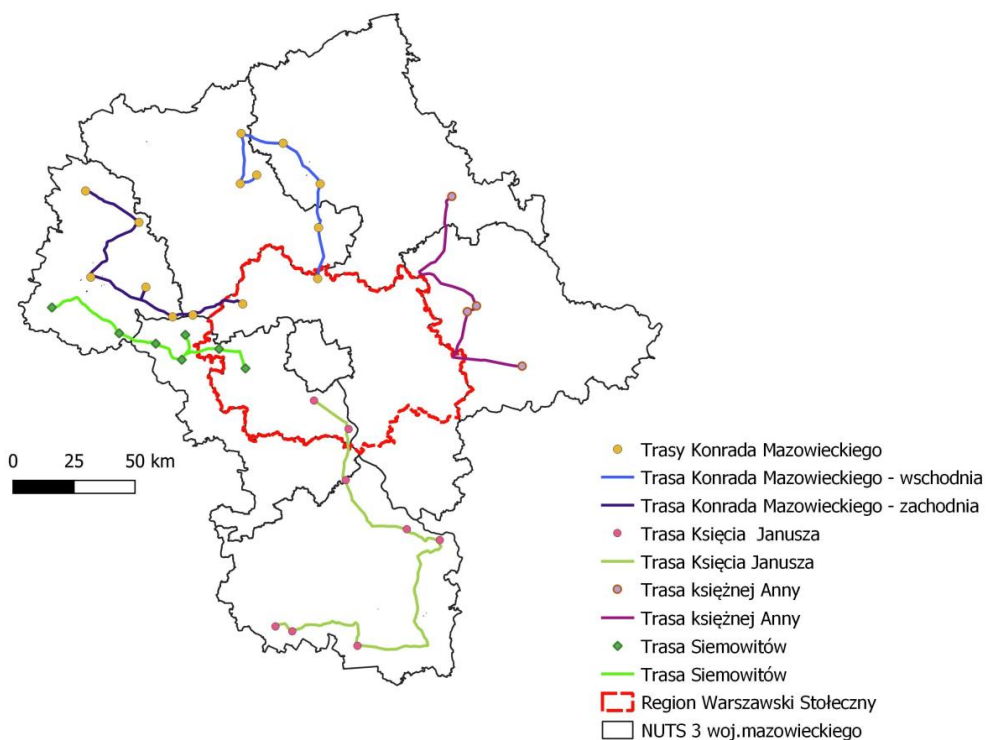
---

¹⁶ <http://www.dziedzictwomazowsza.pl>, 20.02.2019.

Rycina 6. Przebieg wybranych tematycznych szlaków kulturowych – Szlaku Bitwy Warszawskiej i Szlaku Chopinowskiego na tle NUTS-2 i NUTS-3

Źródło: opracowanie własne (W. Pokojski, P. Kociszewski)

Rycina 7. Przebieg wybranych tematycznych szlaków kulturowych – Szlaku Księżąt Mazowieckich na tle NUTS-2 i NUTS-3

Źródło: opracowanie własne (W. Pokojski, P. Kociszewski)

Oczywiście – w pierwszym momencie może wydać się, że przecież nowe granice nie będą stanowiły utrudnienia w przemieszczaniu się turystów zainteresowanych daną tematyką. Jednak należy spojrzeć nieco bardziej systemowo, m.in. z perspektywy zarządzania tymi szlakami¹⁷ – kto będzie ich zarządcą, organizatorem przestrzeni i koordynatorem wydarzeń? Czy w obliczu podziału województwa i powstania nowych instytucji odpowiedzialnych za kwestie promocji turystycznej i kulturalnej uda się szybko zbudować właściwe porozumienie i obrać wspólny kierunek działań? Logiczna odpowiedź jest jedna – NIE – jest to zatrzymanie już sprawnie działającego organizmu, a wręcz utracenie jego dynamicznie rozwijającego potencjału, bowiem te przywołane powyżej szlaki kulturowe stanowią punkt wyjścia i inspirację do tworzenia kolejnych propozycji takiego tematycznego poznawania regionu.

We współczesnej turystyce atrakcyjność regionu kształtowana jest nie tylko poprzez walory i atrakcje o charakterze materialnym, ale także poprzez elementy niematerialne i działania z nimi związane, takie jak organizacja przedsięwzięć kulturalnych – różnego typu wydarzeń i imprez w skali regionu. Jak wskazują władze województwa: „Dzisiejsza oferta kulturalna Mazowsza to obcowanie zarówno z bogatym dziedzictwem przeszłości, jak i z kulturą współczesną”¹⁸.

Wśród ważniejszych przedsięwzięć kulturalnych, odbywających się cyklicznie w różnych częściach Mazowsza warto wymienić m.in.: konkurs „Palma Kurpiowska – Łyse”, warsztaty etnograficzne „Ginące Zawody” w Kadzidle, „Miodobranie Kurpiowskie” w Myszyńcu, Europejskie Nadbużańskie Spotkania Folklorystyczne w Sokołowie Podlaskim, Międzynarodowe Spotkania Folklorystyczne „KUPALNOCKA” w Ciechanowie, Łochowie, Serocku, Festiwal Obrzędów Weselnych w Węgrowie, „Wesele Kurpiowskie” w Kadzidle, Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny „Kasztelania” w Sierpcu, wystawy „Boże Narodzenie na Mazowszu” w Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu¹⁹. Dodatkowo należy nadmienić, że samorząd aktualnego Województwa Mazowieckiego jest organizatorem kilku prestiżowych projektów kulturalnych, rozpoznawalnych nie tylko w skali regionu, ale i całego kraju, takich jak: „Nagrody Samorządu Województwa Mazowieckiego im. C. K. Norwida”, Nagrody Marszałka Województwa Mazowieckiego, Stolica Kultury Mazowsza oraz Mazowieckie Zdarzenia Muzealne – Wierzba. Postulowany podział województwa, również w kontekście wątku wydarzeń i imprez kulturalnych może niestety zniweczyć podejmowane od lat działania, związane z budowaniem regionalnych partnerstw i kształtowaniem wspólnej tożsamości, mimo wewnętrznych różnic i wielości uwarunkowań.

Przyjazdy turystyczne do poszczególnych miejsc mogą być podyktowane realizacją różnych celów i uwarunkowania sprzyjające przyciąganiu podróży turystycznych. Światowa Organizacja Turystyki UNWTO dzieli je na cele osobiste i zawodowe, przy czym wśród tych pierwszych wyróżniono siedem szczegółowych grup takich celów. Obok powszechnie kojarzonych z turystyką podróży, których celem jest wypoczynek i rozrywka, obejmują one:

- A. odwiedzin u krewnych i znajomych;
- B. kształcenie i szkolenie; są to podróże związane z krótszymi niż rok przyjazdami w celach edukacyjnych, obejmuje m.in. wymianę studencką, szkoły letnie, studia podyplomowe itp.

---

¹⁷ Zgodnie z metodologią A. Mikosa von Rohrscheidta (por. 2010).

¹⁸ <https://www.mazovia.pl/wojewodztwo/krotko-o-mazowszu/dziedzictwo-i-kultura/>, 20.05.2021.

¹⁹ <https://www.mazovia.pl/wojewodztwo/krotko-o-mazowszu/dziedzictwo-i-kultura/>, 20.05.2021.

- C. zdrowie i opiekę medyczną czyli przyjazdy związane z tradycyjnymi kuracjami sanatoryjnymi, ale także przyjazdy w celu podjęcia kuracji, uzyskania konsultacji, rehabilitacji, o ile są one efektem dobrowolnego wyboru miejsca, do którego udała się dana osoba;
- D. pielgrzymki i inne podróże do miejsc kultu religijnego;
- E. przyjazdy w celu dokonania zakupów na własne potrzeby; przesłanką mogą być niskie ceny, dostęp do towarów, których nie można kupić w miejscu zamieszkania;
- F. przyjazdy o charakterze tranzytowym, o ile połączone są z pobytem przynajmniej 3-godzinnym w danym miejscu;
- G. inne cele podróży.

W przypadku podróży w celach zawodowych nie wyróżniono celów szczegółowych, niemniej można wskazać kilka typowych przesłanek i typów tego rodzaju podróży. Są to:

- A. przyjazdy do ośrodków przemysłowych, usługowych, administracyjnych, naukowych czyli indywidualne podróże służbowe
- B. podróże związane z uczestnictwem w konferencjach i kongresach, spotkaniach korporacyjnych, targach i wystawach.

Każdy z wymienionych celów podróży charakteryzuje się innym zestawem czynników przyciągających ruch turystyczny do określonych miejsc. W przypadku województwa mazowieckiego przedstawiają się one następująco:

- A. Generalnie im większe skupisko mieszkańców, tym większy potencjał rozwoju rodzaju turystyki związanej z odwiedzinami, szczególnie dotyczy to obszarów imigracyjnych, kiedy związki z osobami z poprzedniego miejsca zamieszkania są ożywione. W 2018 r. przeciętny wydatek związany z tego typu podróżami wyniósł ok. 320 zł, a w 2019 r. 325 zł.²⁰ Niestety brak informacji o strukturze rodzajowej tych wydatków, ale na podstawie badań prowadzonych w innych państwach można stwierdzić, że w odwiedzanych miejscach najczęściej są to wydatki na usługi gastronomiczne, zakupy, usługi kulturalne i rozrywkę. Ze względu na liczbę ludności największą siłą przyciągania charakteryzuje się Warszawa i pozostałe większe ośrodki miejskie, przy czym region warszawski stołeczny jest znacznie bardziej zurbanizowany niż mazowiecki regionalny. Ponadto Warszawa i cały region warszawski stołeczny charakteryzowały się dodatnim saldem migracji – w 2018 r. było to ok. 22 tys. osób, z czego na Warszawę przypadało prawie 11 tys., podczas gdy dla mazowieckiego regionalnego saldo było ujemne i wyniosło -5 365 osób.²¹ Największe ujemnym saldem migracji cechował podregion radomski, siedlecki i ostrołęcki²². Przytoczone dane wskazują, że Warszawa i cały region warszawski stołeczny są w uprzywilejowanej pozycji, jeśli chodzi o kreowanie popytu na usługi związanego z podróżami w celu odwiedzenia krewnych i znajomych.
- B. Jednym z głównych czynników umożliwiających rozwój przyjazdów związanych z edukacją jest lokalizacja szkół wyższych. Poza Warszawą i powiatami warszawskim wschodnim i zachodnim uczelnie wyższe i wydziały zamiejscowe zlokalizowane są w Radomiu (6), Ciechanowie (3), Siedlcach, Ostrołęce i Płocku (po 2 uczelnie) oraz Żyrardowie, Pułtusku, Przasnyszu i Garwolinie. Są to zatem niewielkie ośrodki akademickie i jako takie mogą przyciągać ograniczoną liczbę przyjazdów związanych z turystyką edukacyjną.

²⁰ Baza danych EUROSTAT; 15.05.2021.

²¹ Regiony Polski 2020, GUS, Warszawa 2020

²² Tamże.

- C. Jeśli chodzi o poszczególne formy turystyki zdrowotnej, to w województwie mazowieckim jest tylko jedno, niewielkie uzdrowisko Konstancin-Jeziorna, zlokalizowane w regionie warszawskim stołecznym. W zakresie placówek medycznych i personelu lekarskiego występuje głęboka dysproporcja między regionem warszawskim stołecznym i mazowieckim regionalnym. W tym pierwszym w 2018 r. na 10 tys. mieszkańców przypadało 35,3 lekarza i 3,5 stomatologa, podczas gdy w regionalnym mazowieckim było to 16,4 lekarza i 1,9 stomatologa.²³ Ponadto w Warszawie i na terenie powiatów warszawskiego zachodniego i wschodniego zlokalizowane są znane placówki medyczne, zarówno publiczne, jak i prywatne.
- D. W województwie mazowieckim turystyka pielgrzymkowa i religijna nie jest silnie rozwinięta. Największym skupiskiem świątyni oraz stolicą dwóch diecezji katolickich jest Warszawa, natomiast najbardziej znanym i rozpoznawalnym sanktuarium, a jednocześnie centrum pielgrzymkowym jest Niepokalanów w powiecie sochaczewskim na terenie mazowieckiego regionalnego, a także pobliski Szymanów – również w granicach tego samego powiatu. W ostatnich latach celem pielgrzymek stała się także Świątynia Opatrzności Bożej w Warszawie.
- E. Jeśli chodzi o zakupy to Warszawa i jej najbliższa okolica zdecydowanie dominują, zarówno pod względem liczby, kategorii i zróżnicowania galerii handlowych oraz sklepów ekskluzywnych marek. W Warszawie ponadto organizowane są kiermasze i jarmarki, przede wszystkim dla mieszkańców, ale przyciągające również przyjezdnych spragnionych lokalnych klimatów. Niestety brak jest informacji o cyklicznych imprezach tego typu na pozostałym obszarze województwa mazowieckiego.
- F. Ze względu na lotnisko, a w zasadzie dwa lotniska oraz rozbudowaną sieć połączeń dalekobieżnych największy potencjał rozwoju turystyki tranzytowej ma Warszawa. Pozostałe większe miasta zlokalizowane w województwie mazowieckim nie są dobrze skomunikowane z resztą kraju i zagranicą, zatem turystyka tranzytowa nie odgrywa tam większej roli.
- G. Inne cele podróży to m.in. turystyka wolontaryjna. Jest to niszowy rodzaj turystyki, który może być związany z realizacją celów społecznych, ekologicznych, badań archeologicznych. Niestety brak informacji nt. tej formy turystyki na Mazowszu.
- H. W przypadku indywidualnych podróży służbowych czynnikiem przyciągającym są centra przemysłowe, biurowo-usługowe, administracyjne i naukowo-badawcze, są to też podróże skierowane przede wszystkim do dużych miast. Jak wspomniano wyżej zdecydowanie dominującym ośrodkiem jest Warszawa i jej satelickie miejscowości, poza tym dużymi ośrodkami miejskimi są Radom, Płock i Siedlce.

Jeśli chodzi o potencjał gospodarczy, to jednym ze wskaźników jest liczba przedsiębiorstw zarejestrowanych w systemie REGON. Nie jest on doskonały, ponieważ nie uwzględnia wielkości przedsiębiorstw, niemniej pozwala ocenić skalę działalności gospodarczej oraz dominujące branże, co też jest istotne, ponieważ nie wszystkie w jednakowym stopniu generują tego typu przyjazdy. Pewien przybliżony obraz siły przyciągania poszczególnych branż można uzyskać analizując dane dotyczące organizatorów konferencji i wydarzeń. Według danych Warsaw Convention Bureau zdecydowanie dominowała branża farmaceutyczna, medyczna i kosmetyczna (w 2018 r. zorganizowała 9,2% spotkań i wydarzeń odbywających się w Warszawie), na drugim miejscu znalazła się edukacja i szkolnictwo (5%), na trzecim IT (3,9%), a na czwartym media i marketing (3,5%)²⁴.

²³ Regiony Polski 2020, GUS, Warszawa 2020

²⁴ Zmyślony, Szmatuła, Dembińska 2019, s. 44.

W 2018 r. w województwie mazowieckim w rejestrze REGON było zarejestrowanych ok. 816,5 tys. podmiotów, z czego na region warszawski stołeczny przypadało 617,8 tys. czyli ok. 75%. Dominacja ta jest jeszcze bardziej zaznaczona w przypadku branż związanych z informacją i komunikacją – na region warszawski stołeczny przypada 92% podmiotów tej branży, a na branżę informatyczną ok. 87%.²⁵

O potencjale w zakresie przyciągania podróży służbowych decyduje nie tylko branża, ale także wielkość przedsiębiorstw. Na ogół większe przedsiębiorstwa mają bardziej rozbudowane kontakty z krajem i zagranicą. Dane z rejestru REGON nie zawierają informacji o wielkości podmiotów, ale pewne wnioski na ten temat można wyciągnąć analizując status prawny podmiotów. Zazwyczaj największe przedsiębiorstwa wybierają formę spółki kapitałowej – akcyjnej lub z ograniczoną odpowiedzialnością. W 2018 r. w województwie mazowieckim było 140,2 tys. takich podmiotów, czego na region stołeczny warszawski przypadało 94%. Spółek akcyjnych było 3868, czego 95% działało w regionie stołecznym warszawskim.²⁶

Obecność przedsiębiorstw, uczelni oraz obecność instytucji administracyjnych sprzyjają nie tylko przyjazdom w ramach indywidualnych podróży służbowych, ale także organizacji spotkań i innych wydarzeń biznesowych. O wyborze określonego miejsca jako lokalizacji takich imprez decyduje oferta odpowiednich obiektów konferencyjnych, bazy noclegowej, dostępność komunikacyjna, a także dostęp do gastronomii, rozrywki itd. Miejsca, które dysponują takim potencjałem wybierane są nie tylko przez lokalne podmioty, ale także przez stowarzyszenia międzynarodowe i inne podmioty, które poszukują miejsc, które byłyby atrakcyjne dla ich członków. Województwo mazowieckie dysponuje szeroką ofertą obiektów konferencyjnych, portal MojeKonferencje.pl zawiera listę 625 takich obiektów²⁷. Zdecydowanie dominują obiekty zlokalizowane w Warszawie i jej okolicach, ale Płock, Radom również dysponują pewną liczbą obiektów, ponadto interesującą alternatywą są obiekty zlokalizowane na terenach wiejskich, przede wszystkim w adaptowanych obiektach pałacowych.

W 2018 r. w 13 800 wydarzeniach na terenie Warszawy uczestniczyło 1 790 tys. osób, a sama miejscowość została oceniona jako 29 najbardziej atrakcyjne miasto dla organizacji kongresów międzynarodowych²⁸. Niemniej warto zwrócić uwagę, że przeważająca część tych wydarzeń to imprezy jednodniowe (60,4%), a więc w niewielkim stopniu zwiększające popyt na noclegi, a także na inne usługi. O takiej strukturze w dużym stopniu decydują czynniki popytowe, ale celem osób odpowiedzialnych za promowanie Warszawy jako miejsca spotkań powinno być przyciąganie wydarzeń trwających przynajmniej 2 dni, czemu powinna sprzyjać atrakcyjna oferta towarzysząca wycieczek lokalnych i imprez kulturalnych. Dla przykładu, zgodnie z ogólnopolskim badaniem uczestników spotkań i wydarzeń przeprowadzonym w 2015 r., ponad 18% zadeklarowało, że w opłatę uczestnika włączone były lokalne wycieczki. Wspomniane badanie, a także badanie przeprowadzone w województwie mazowieckim w 2018 r. pokazują ponadto, że w przypadku cudzoziemców kluczową rolę odgrywa transport lotniczy.²⁹ Zatem warunkiem rozszerzenia lokalizacji wydarzeń międzynarodowych poza Warszawę i jej bezpośrednie otoczenie jest dobra dostępność komunikacyjna danego miejsca z warszawskich lotnisk.

---

²⁵ Regiony Polski 2020, GUS, Warszawa 2020

²⁶ *Tamże*.

²⁷ <https://www.mojekonferencje.pl/konferencje-mazowieckie> (20.05.2021).

²⁸ Zmyślony i inni..., *ibidem*

²⁹ *Tamże*.

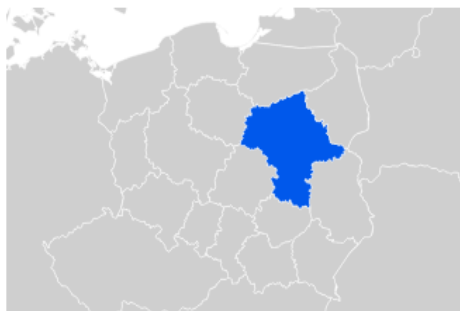
Przedstawiona charakterystyka wskazuje na silną polaryzację atrakcyjności turystycznej województwa mazowieckiego, z wyraźnie zaznaczoną dominacją Warszawy. Analiza wyszukiwań w Google Trends pokazuje, że jedynie fraza „turystyka Warszawa” osiąga znaczącą liczbę wyszukiwań, podczas gdy frazy „turystyka Mazowsze” i kilka innych praktycznie nie występują. Interesujące jest, że najczęściej fraza dotycząca Warszawy używana jest w woj. mazowieckim. Można to interpretować dwojako:

- a) że mieszkańcy województwa poszukują interesujących ofert planując wyjazd do Warszawy;
- b) lub, że osoby, które przyjechały do Warszawy szukają takich ofert, żeby interesująco spędzić czas.

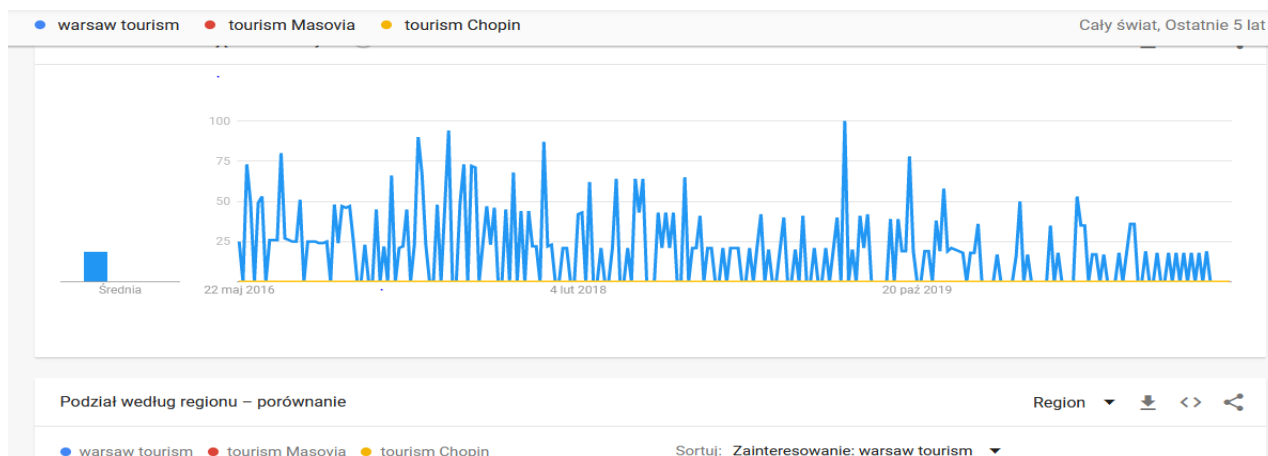
W przypadku frazy w języku angielskim sytuacja była podobna, z tym że najwięcej wyszukiwań pochodziło ze Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii, można więc przypuszczać, że wyszukiwania związane były z planowaniem podróży do Polski i Warszawy. Dane dotyczące opisanych wyszukiwań zostały przedstawione na rycinach 8 i 9.

● turystyka warszawa ● turystyka Mazowsze ● turystyka płock
● turystyka Żyrardów

Rycina 8. Wyszukiwania związanych z turystyką w Warszawie i na Mazowszu fraz w języku polskim
Źródło: Google Trends (20.05.2021).

● warsaw tourism ● tourism Masovia ● tourism Chopin

Rycina 9. Wyszukiwania związanych z turystyką w Warszawie i na Mazowszu fraz w języku angielskim
Źródło: Google Trends (20.05.2021).

1.2. Zagospodarowanie turystyczne – baza materialna turystyki

Podobnie jak w przypadku atrakcyjności turystycznej na użytek dalszych rozważań warto dokonać konceptualizacji określenia „zagospodarowanie turystyczne”. Autorzy zajmujący się tym tematem³⁰ wyróżniają w ujęciu strukturalnym w ramach zagospodarowania turystycznego cztery podstawowe kategorie urządzeń i usług turystycznych³¹:

- 1) związane z potrzebą zapewnienia zakwaterowania (baza noclegowa);
- 2) służące zaspokojeniu potrzeb żywieniowych (baza gastronomiczna);
- 3) pozwalające turystom na dotarcie do danej atrakcji oraz umożliwiające poruszanie się po odwiedzanym obszarze (baza komunikacyjna czy transportowa);
- 4) umożliwiające podczas wyjazdów turystycznych zaspokojenie innych potrzeb (baza uzupełniająca lub towarzysząca).

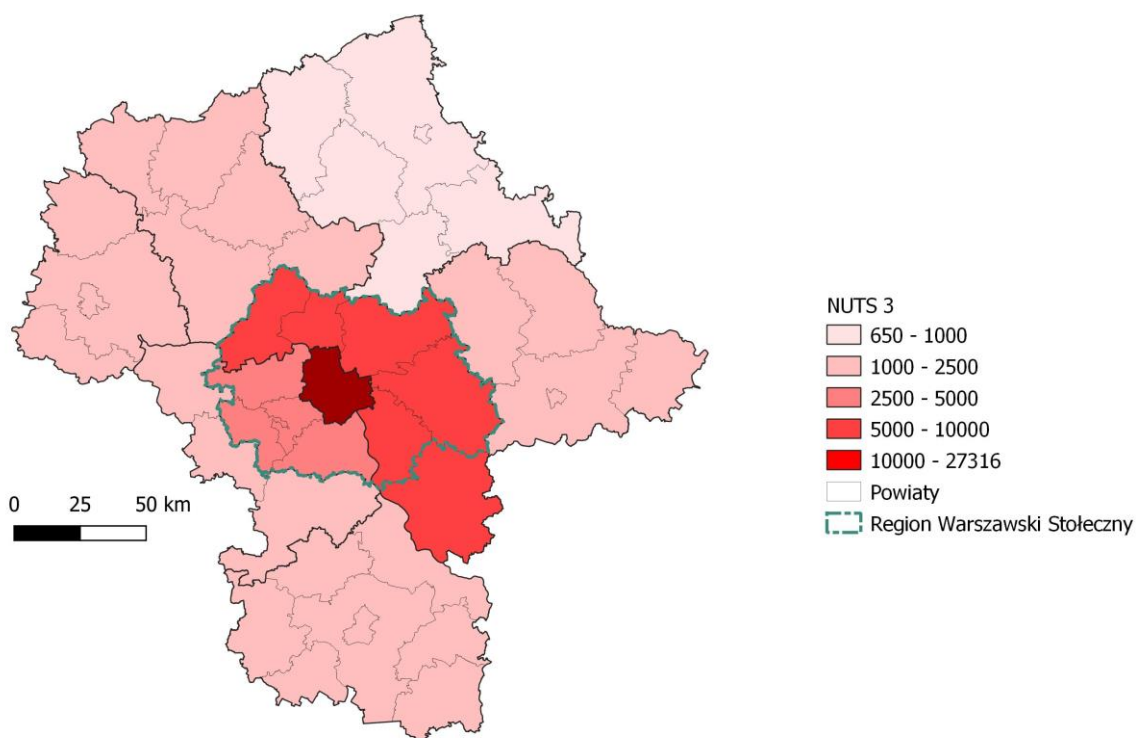
³⁰ m.in. Warszzyńska, Jackowski 1978; Rogalewski 1979; Kowalczyk, Derek 2010.

³¹ Por. Kowalczyk 2017.

Analogicznie jak w poprzednim podrozdziale, uwzględniając charakter i nadrzędny cel opracowania, szerzej zostaną skomentowane wybrane wątki, a dokładniej zagadnienie bazy noclegowej i bazy transportowej – w kontekście postulowanego podziału regionu na dwie nowe jednostki administracyjne.

Przechodząc do zagadnienia bazy noclegowej, iż według ostatnich zaktualizowanych danych z lipca 2020 r. turystyczna baza noclegowa na terenie województwa mazowieckiego liczyła 561 obiektów, w tym 531 o charakterze całorocznym³². W ciągu roku liczba, w stosunku do 2019 roku liczba obiektów noclegowych zmniejszyła się o 10,4% (o 65 obiektów).

Warto spojrzeć na rozmieszczenie bazy noclegowej na podstawie informacji zawartych na rycinie 10 (mapie 10) prezentującej liczbę miejsc noclegowych w poszczególnych jednostkach NUTS-2 i NUT3-3., na podstawie danych GUS.

Rycina 10. Liczba miejsc noclegowych w poszczególnych podregionach województwa mazowieckiego
Źródło: opracowanie własne (W. Pokojski, P. Kociszewski)

Ponad połowa (59,5%) turystycznych obiektów noclegowych zlokalizowana była na terenie regionu warszawskiego stołecznego. W samej Warszawie działalność prowadziło 161 turystycznych obiektów, które oferowały 31769 miejsc noclegowych (52,9% wszystkich miejsc w województwie). Poza stolicą

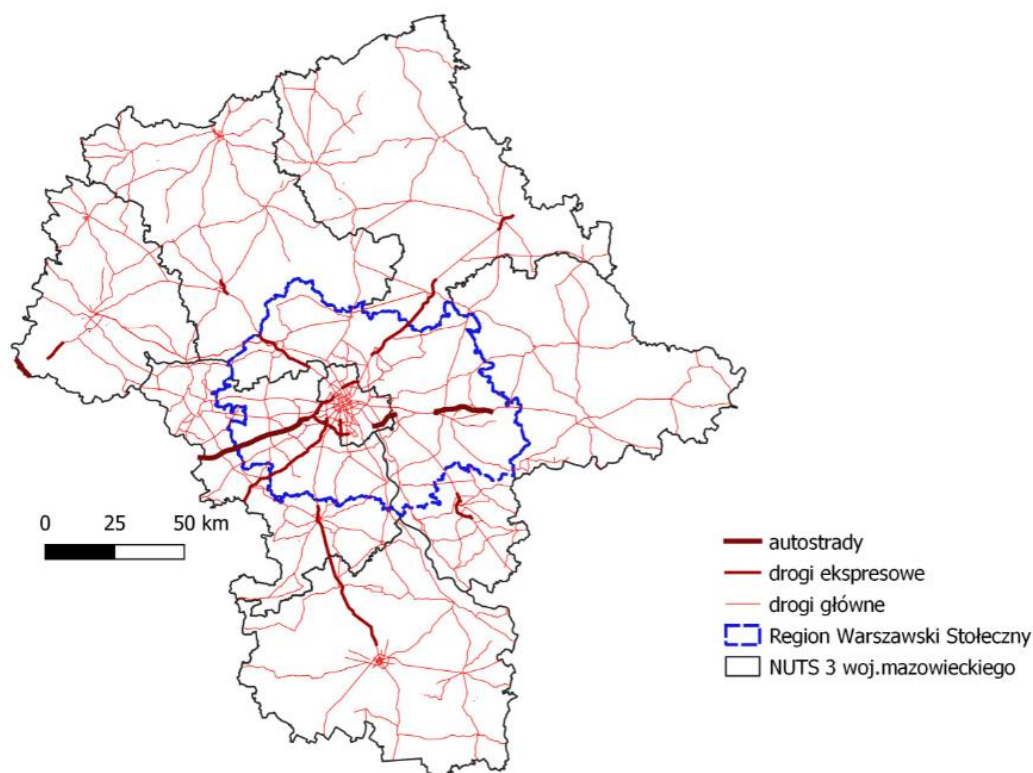
³² Wszystkie prezentowane dane dotyczące bazy noclegowej pochodzą z raportu GUS *Turystyka w województwie mazowieckim, 2021*.

największą liczbę miejsc noclegowych odnotowano w powiatach legionowskim (3565 miejsc w 23 obiektach) i warszawskim zachodnim (2061 miejsc w 26 obiektach).

Sumarycznie patrząc region *warszawski stołeczny* dysponował w 2020 roku liczbą 45 392 miejsc noclegowych, podczas gdy na całym obszarze *mazowieckiego regionalnego* na gości czekało 14 683 miejsc noclegowych. Jednoznacznie widać zatem, że obszar aglomeracyjny Warszawy posiada w zasobach bazy noclegowej ponad 3 razy więcej miejsc niż pozostała część obecnego regionu administracyjnego.

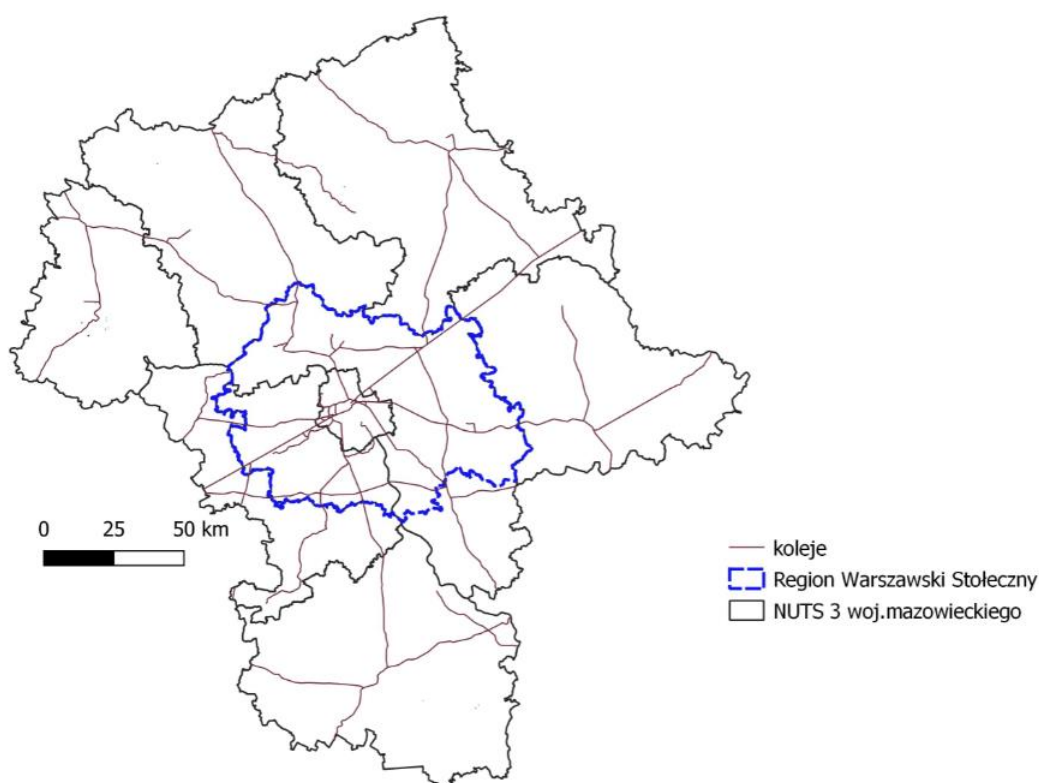
Istotne jest również spojrzenie z perspektywy dróg i sieci komunikacyjnej obecnego obszaru województwa. Łącznie w regionie województwa mazowieckiego kierowcy mają do dyspozycji jedną autostradę – A2, docelowo 8 dróg ekspresowych: S2, S7, S8, S10, S12, S17, S19, S79, przy czym drogi S10, S12 i S19 są zakwalifikowane jako planowane, ponadto 21 dróg krajowych oraz 78 dróg wojewódzkich. Analiza przestrzenna sieci dróg na załączonej poniżej rycinie 8 – mapie 8 jasno wskazuje jednak, że większość połączeń drogowych skoncentrowana jest na Warszawie i sprawnym połączeniu miasta jako stolicy z pozostałymi częściami kraju i Europy, a przez to także z pozostałymi ośrodkami miejskimi regionu. Warto jednak zauważyć, że problematyczne w kontekście sieci drogowej może stać się postulowane wydzielenie dwóch regionów oraz ulokowanie stolicy nowego Mazowsza regionalnego w Radomiu.

Rycina 11. Schemat sieci dróg w województwie mazowieckim
Źródło: opracowanie własne (W. Pokojski, P. Kociszewski)

Analiza sieci dróg wskazuje jednoznacznie na mogące pojawiać się wówczas problemy komunikacyjne w przemieszczaniu się pomiędzy największymi ośrodkami miejskimi nowego województwa – tj. między np. Radomiem, a Płockiem, Ciechanowem, Ostrołką czy Siedlcami. Nie istnieją w tym zakresie

alternatywne możliwości połączenia jak tylko poprzez Warszawę lub drogami krajowymi, ale często jednopasmowymi, co znacznie może wydłużać czas przejazdu i komfort dotarcia. Ponadto istotne pozostają także kwestie ekonomiczne – nowe Mazowsze Regionalne będzie zmuszone utrzymać ok. 75% sieci dróg całego obecnego województwa mazowieckiego, mając do dyspozycji wg kalkulacji tylko 13% dotychczasowych dochodów, czemu w praktyce może po prostu nie podołać, przyczyniając się do znacznego obniżenia jakości technicznej, a przez to drastycznego obniżenia bezpieczeństwa podróży³³!

Rycina 12. Schemat sieci linii kolejowych w województwie mazowieckim

Źródło: opracowanie własne (W. Pokojski, P. Kociszewski)

Podobne wnioski dotyczą analizy połączeń kolejowych, bowiem jak słusznie wskazuje ekspert w zakresie rynku kolejowego A. Furgalski: „z punktu widzenia transportu kolejowego, ogromnych inwestycji w kolej i sukcesywnej rozbudowy oferty przewozowej nie widać żadnych racjonalnych przesłanek za podziałem. Istnieje bowiem poważne ryzyko, że zubożone nowe województwo mazowieckie nie udźwignie wielu dotychczasowych wydatków w tym i tych kolejowych.”³⁴. W praktyce jest to związane zarówno z samą siatką połączeń, jak i wartościami liczbowymi dotyczącymi realizowanych przewozów i ponoszonych kosztów. W większości pasażerami czołowego przewoźnika regionu, a więc Kolei Mazowieckich – spółki zarządzanej na poziomie samorządu województwa – są głównie mieszkańcy obszaru metropolitalnego Warszawy, a więc w ujęciu NUTS-2

³³ por. <https://www.rynekinfrastruktury.pl/wiadomosci/drogi/mazowsze-straci-na-podziale-nie-podola-min-utrzymaniu-drog-70260.html>, 20.05.2021.

³⁴ <https://www.rynek-kolejowy.pl/mobile/podzial-mazowska-wielkie-straty-dla-kolei-97933.html>, 20.05.2021.

– nowego województwa Warszawskiego Stołecznego. Łatwo zatem zauważyć, że to mieszkańcy stolicy i „obwarzanka” wokół niej wypracowują pieniądze, dzięki którym oferta połączeń kolejowych jest rozwinięta w skali całego regionu, także na peryferiach województwa, zapewniając tam połączenia nie tylko sfokusowane na stolicy, ale łączące poszczególne ośrodki subregionalne – np. miasta powiatowe. W obliczu analizy finansowej nie ma zatem możliwości, aby podobnie jak w przypadku systemu dróg mające powstać województwo zewnętrzne względem Warszawy, a więc mazowieckie regionalne udźwignęło proporcjonalnie zobowiązania związane z finansowaniem kolei.

Eksperti wskazują także na argumenty logistyczne i techniczne, związane z m.in. zapleczem taborowym stawiając konkretne pytania, które ewidentnie podważają logikę planowanych zmian: „Jeśli zaplecze będzie w nowym mazowieckim (np. Radom, Sochaczew), a większość pociągów jeździ w samym warszawskim, to żeby przejechać do zaplecza, trzeba będzie przejechać granicę województwa. Co będzie też, jeśli w „nowym” mazowieckim znajdzie się np. Grodzisk Mazowiecki, gdzie znajduje się baza WKD, a nowe województwo nie będzie w stanie utrzymać (a nie będzie...) oferty na dotychczasowym poziomie? Wreszcie – co z samym taborom, kupowanym i modernizowanym od kilkunastu lat, za ciężkie pieniądze, zarówno przez województwo, jak i przez przewoźników. Będzie dzielony proporcjonalnie do liczby pasażerów czy powierzchni? I w jaki konkretnie sposób?”³⁵.

Wreszcie, w obliczu podjętego w niniejszym opracowaniu tematu pojawia się istotne pytanie – w jakim stopniu podział województwa i jego implikacje dla połączeń kolejowych mogą zaburzyć funkcjonowanie różnych form turystyki właśnie na transporcie kolejowym bazujących? Przede wszystkim należy wziąć pod uwagę turystów z Warszawy i obszaru aglomeracyjnego, którzy właśnie dzięki Kolejom Mazowieckim czy WKD wyruszają na krótkie wycieczki piesze i rowerowe lub krajoznawcze do odleglejszych części regionu. Ponadto warto dodać, że ten potencjał został w ostatnich latach mocno wykorzystany w promocji regionu – właśnie dla jego mieszkańców, m.in. w działaniach MROT związanych z opracowaniem przewodników turystycznych we współpracy z operatorami kolejowymi. W tym momencie zatem realne niebezpieczeństwo zaburzenia ich finansowania, a przez to funkcjonowania, jako obecnie spółek administrowanych na poziomie jeszcze jednego województwa poddaje pod wątpliwość ogrom podjętych dotąd działań i projektów.

1.3. Ruch turystyczny

Oszacowanie wielkości i struktury ruchu turystycznego na terenie województwa mazowieckiego jest zadaniem trudnym, głównie z uwagi na brak regularnie prowadzonych, porównywalnych i wiarygodnych badań. Dane statystyczne publikowane przez GUS, których źródłem są sprawozdania z jednostek bazy noclegowej (turyści korzystający z noclegów oraz liczba udzielonych noclegów) ilustrują zjawisko tylko częściowo, nie obejmują bowiem osób zatrzymujących się w obiektach nieobjętych sprawozdawczością statystyczną (np. drugie domy, obiekty niepodlegające rejestracji itp.). Z kolei coroczne sondaże, stanowiące podstawę do szacowania przyjazdów zarówno cudzoziemców, jak i rezydentów prowadzone są jedynie w odniesieniu do obszaru Warszawy, natomiast ruch turystyczny w pozostałych subregionach województwa jest badany sporadycznie. Jeśli chodzi o oszacowanie całego spożycia turystycznego w województwie mazowieckim w wymiarze

---

³⁵ <https://www.rynek-kolejowy.pl/mobile/podzial-mazowska-wielkie-straty-dla-kolei-97933.html>, 20.05.2021.

wartościowym stopień trudności dodatkowo wzrasta, przede wszystkim z uwagi na duże wymagania co do zakresu i poziomu dezagregacji informacji. Co więcej, trudności te narastają w odniesieniu do podregionów. We wszystkich dotychczasowych szacunkach, przygotowywanych m.in. na potrzeby m.st. Warszawy i Urzędu Marszałkowskiego³⁶, trudności te uwidaczniają się z różną siłą, m.in. z uwagi na bardzo skąpe dane w odniesieniu do krajowego ruchu turystycznego w regionie.

Próba kompleksowego oszacowania ruchu turystycznego na terenie województwa została podjęta na potrzeby województwa mazowieckiego w 2020 roku w odniesieniu do stanu z 2018³⁷. Jeśli chodzi o szacowanie liczby mieszkańców Polski przyjeżdżających spoza województwa, a także liczby podróży wewnątrzregionalnych głównym źródłem danych były wyniki badań terenowych przeprowadzonych w Warszawie na zlecenie Stołecznego Biura Turystyki (SBT) oraz dane zaczerpnięte z raportu przygotowanego dla Mazowieckiej Regionalnej Organizacji Turystycznej.³⁸

Powyższe źródła pozwoliły oszacować liczbę przyjazdów turystów do województwa mazowieckiego w 2018 r. na 11 011 tys. Liczbę przyjazdów do Warszawy oszacowano na 7 410 tys. (z czego 598 tys. To podróże wewnątrzwojewódzkie), do pozostałych miejsc w województwie na 3 601 tys. (w tym 2 463 tys. to podróże wewnątrzwojewódzkie)³⁹. Liczbę podróży jednodniowych do Warszawy oszacowano ogółem na 13 435 tys. (w tym z Mazowsza 4217 tys.)⁴⁰, natomiast w pozostałej części Mazowsza na 28 611 tys. (w tym wewnątrz województwa na 20 314 tys.)⁴¹. Zgodnie z oszacowaniami liczba podróży jednodniowych wyniosła w całym województwie 42 046 tys.

Tabela 1. Turyści w bazie noclegowej województwa mazowieckiego (w obiektach posiadających co najmniej 10 miejsc)

Wyszczególnienie	2018	2019	I-VI 2020	2019:2018
Turyści (w tys.)	9 398,9	5 536 187	2011,7	1,03
<i>w tym turyści zagraniczni</i>	<i>3 143,8</i>	<i>3 133,0</i>	<i>522,6</i>	<i>0,99</i>
Udzielone noclegi w obiektach hotelowych	7 891,7	8 169,8	b.d.	1,04
<i>w tym hotele</i>	<i>7 326,3</i>	<i>7 468,8</i>	<i>b.d.</i>	<i>1,02</i>
Udzielone noclegi w pozostałych obiektach	1 507,2	1 540,1	b.d.	1,02

Źródło: Rocznik Statystyczny Województwa Mazowieckiego 2019, Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa 2019, s. 236-237; Turystyka w 2019 roku.

https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5494/1/17/1/turystyka_w_2019_roku_tablice.zip. 23.05.2021.

Uwaga: W momencie przygotowywania raportu nie był jeszcze dostępny Rocznik Statystyczny Województwa Mazowieckiego 2021 z kompletem danych za rok 2020.

Ważnym elementem ruchu turystycznego, różnicującym sytuację w obydwu regionach (*warszawskim stołecznym i mazowieckim regionalnym*) są przyjazdy cudzoziemców. Liczbę turystów zagranicznych odwiedzających całe województwo mazowieckie szacuje się dla 2018 roku na 3 283 tys., o 2,5% mniej

³⁶ Wpływ turystyki na gospodarkę Mazowsza, 2020; Wpływ turystyki na gospodarkę Warszawy, 2017.

³⁷ Wpływ turystyki na gospodarkę Mazowsza, 2020, *ibidem*.

³⁸ Tamże.

³⁹ Wg GUS średnia długość pobytu w bazie rejestrowanej wyniosła 1,8 noclegu.

⁴⁰ Dane pochodzą z szacunków dla SBT.

⁴¹ Na podstawie badań zawartych w raporcie dla MROT.

niż w najczęściej odwiedzanym przez cudzoziemców województwie małopolskim.⁴² Biorąc pod uwagę trendy obserwowane w poziomie wykorzystania bazy noclegowej w latach 2019 i 2020 liczbę przyjazdów cudzoziemców do województwa mazowieckiego w kolejnych latach można wstępnie oszacować na 3 245 tys. (2019) i 450 tys. (2020).

Wg danych GUS na terenie województwa mazowieckiego w 2019 roku z noclegów skorzystało ponad 5,5 mln gości, z czego 85,3% w regionie warszawskim stołecznym, pozostałe 14,7% w mazowieckim regionalnym. Około 1,6 mln to turyści zagraniczni.

Tabela 2. Udzielone noclegi w bazie noclegowej województwa mazowieckiego (obiekty posiadające co najmniej 10 miejsc)

Wyszczególnienie	2018	2019	I-VI 2020	2019:2018
Udzielone noclegi (w tys.)	9 398,9	9 709,9	2011,7	1,03
<i>w tym turystom zagranicznym</i>	3 143,8	3 133,0	522,6	0,99
Udzielone noclegi w obiektach hotelowych	7 891,7	8 169,8	b.d.	1,04
<i>w tym hotele</i>	7 326,3	7 468,8	b.d.	1,02
Udzielone noclegi w pozostałych obiektach	1 507,2	1 540,1	b.d.	1,02

Źródło: Rocznik Statystyczny Województwa Mazowieckiego 2019, Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa 2019 s. 236-237; Turystyka w 2019 roku.

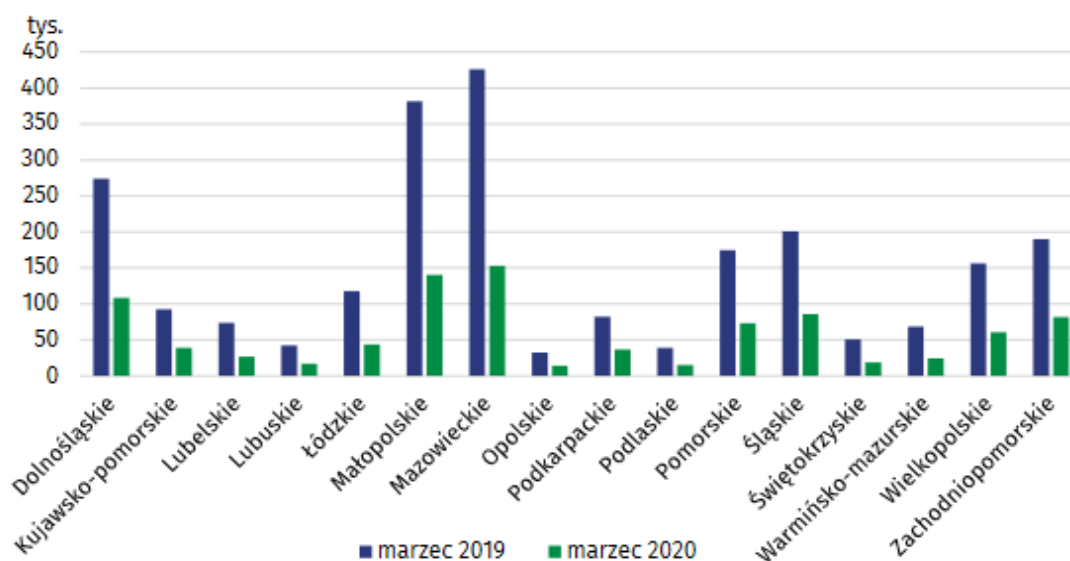
https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5494/1/17/1/turystyka_w_2019_roku_tablice.zip. 23.05.2021.

Uwaga: W momencie przygotowywania raportu nie był jeszcze dostępny Rocznik Statystyczny Województwa Mazowieckiego 2021 z kompletem danych za rok 2020.

Jeśli chodzi o liczbę udzielonych noclegów – w latach 2018-2019 w odniesieniu do turystów krajowych odnotowano tendencję wzrostową (o ok. 3%), w przypadku cudzoziemców nieznaczny spadek (o ok. 1%). W 2019 roku 15,5% noclegów udzielono w obiektach zlokalizowanych w regionie mazowieckim regionalnym. Około 77% noclegów wiąże się z pobytami w hotelach.

Niestety trzeba odnotować, że woj. mazowieckie okazało się mało odporne na kryzys związany z pandemią. Należy ono do 6 województw, w których odnotowano większy spadek liczby turystów niż średnia krajowa: warmińsko-mazurskie, świętokrzyskie, mazowieckie, małopolskie, łódzkie oraz lubelskie (por. ryc. 13).

⁴² Obserwatorium turystyki. Polska Organizacja Turystyczna. https://zarabiajnaturystyce.pl/obserwatorium-turystyki/ruch-turystyczny/turystyka-przyjazdowa/statystyki-i-analazy/tys/?tx_report_report%5Baction%5D=show&tx_report_report%5Bcontroller%5D=Report&cHash=ef9805e6ab3004e4c3da19793c8ef97a; 25.05.2021

Rycina 13. Zmiana liczby udzielonych noclegów w okresie marzec 2019 – marzec 2020 wg województw
Źródło: Turystyka w Polsce w obliczu pandemii COVID-19, GUS, 2020, s. 1.

1.4. Znaczenie gospodarcze

Wkład turystyki w gospodarkę regionu może być mierzony za pomocą różnych wskaźników: wkładu w tworzenie wartości dodanej lub PKB regionu, wkładu w tworzenie miejsc pracy, pobudzenia przedsiębiorczości, przyciągania inwestycji, w tym z udziałem kapitału zagranicznego. Mechanizm oddziaływania turystyki na gospodarkę regionu polega na kreowaniu popytu i spożycie usług i dóbr wytwarzanych przez podmioty gospodarcze zlokalizowane na jego terenie. Popyt ten kreowany jest przede wszystkim przez turystykę przyjazdową, ale także przez spożycie związane z turystyką wyjazdową, o ile część wydatków trafia do przedsiębiorstw z regionu, np. transportowych.

W przypadku szacowania wkładu w gospodarkę regionu turystyki przyjazdowej punktem wyjścia jest określenie wielkości spożycia związanego z podróżami. Struktura rodzajowa tego spożycia pozwala dodatkowo ocenić, jakie rodzaje działalności są stymulowane przez rozwój turystyki przyjazdowej. W odniesieniu do województwa mazowieckiego (i innych województw) problemem jest określenie liczby podróży i związanych z nimi wydatków. O ile Warszawa prowadzi regularnie odpowiednie badania, to dla całego województwa zostały one zrealizowane tylko w 2018 roku.⁴³

Na podstawie wspomnianych badań, a także danych GUS, oszacowano spożycie turystyczne związane z turystyką przyjazdową do województwa mazowieckiego w 2018 r. Jeśli od podanych wielkości odjąć podatek VAT, to jest to również wielkość produkcji globalnej w cenach bazowych wytworzonej przez podmioty gospodarcze zlokalizowane na terenie województwa. Odpowiednie dane przedstawiono w tabeli 3.

⁴³ *Raport końcowy, przygotowany w ramach wykonywania pilotażowego badania wielkości i specyfiki ruchu turystycznego w województwie mazowieckim, 2018.*

Tabela 3. Spożycie turystyczne na terenie województwa mazowieckiego w 2018 r. (w mln PLN)

Produkty	2018
Usługi związane z zakwaterowaniem	4 107
Usługi związane z wyżywieniem	7 477
Usługi w zakresie pasażerskiego międzymiastowego transportu kolejowego	2 446
Usługi pasażerskiego transportu lądowego - pozostałe	2 238
Usługi transportu lotniczego pasażerskiego	937
Usługi wspomagające transport lotniczy	851
Działalność organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane	172
Usługi organizacji targów, kongresów	20
Usługi świadczone przez biblioteki, archiwa, muzea i inne oraz usługi związane ze sportem	1 390
Ogółem produkty turystyczne	19 638
Usługi handlu detalicznego (marża detaliczna)	1 322
Zakup paliw (marża)	118
Ogółem	21 078

Źródło: Wpływ turystyki na gospodarkę Mazowsza, 2020, Stowarzyszenie na Rzecz Badania, Rozwoju i Promocji Turystyki, s. 27.

Dane z tabeli 3. zostały wykorzystane do oszacowania wkładu turystyki w tworzenie PKB woj. mazowieckiego. Wyniki tego szacunku zawiera tabela 4.

Tabela 4. Wkład turystyki przyjazdowej w PKB województwa mazowieckiego w 2018 r. (mln zł)

Produkty/usługi		Podaż (ceny producenta)	Podatki pośrednie netto	Podaż (ceny nabywcy)	Udział spożycia odwiedzających (%)	Turystyczna wartość dodana
55.	usługi związane z zakwaterowaniem	4 284,5	169,2	4453,7	0,922	1602,2
	własne drugie domy	bd	x	bd	x	bd
56.	usługi związane z wyżywieniem	10 960,2	525,3	11 485,5	0,651	2 816,7

49.1	transport kolejowy pasażerski międzymiastowy	2 420,1	17,2	2 437,1	1	701,8
49.3	pozostały transport lądowy pasażerski	4 191,2	51,1	4 242,4	0,527	1 106,2
50.3	transport wodny śródlądowy pasażerski	0,0	0,0	0,0	bd	0,0
51.1	transport lotniczy pasażerski	10 229,0	511,4	10 740,4	0,087	253,3
52.23	usługi wspomagające transport lotniczy	1 494,0	0,0	1 494,0	1	850,6
77.11	wynajem i dzierżawa pojazdów samochodowych, z wyłączeniem motocykli	2 814,4	57,3	2 871,7	bd	bd
79.	usługi organizatorów turystyki	3 238,2	413,2	3 651,4	0,047	44,7
82.3	usługi związane z organizacją targów, wystaw i kongresów	285,0	7,9	292,9	0,067	6,2
91. i 93.	usługi bibliotek, archiwów i muzeów oraz usługi związane ze sportem, rozrywką i rekreacją	4 168,9	312,7	4 481,5	0,310	650,8
	produkty turystyczne	x	x	x	x	8 032,5
47. bez 47.3	marża detaliczna ^a	1 322,0	x	x	x	860,2
47.3	zakup paliwa (marża detaliczna) ^a	118,5	x	x	x	77,1
Ogółem		x	x	x	x	8 969,8

^a podana wartość marży dotyczy wyłącznie zakupów odwiedzających

Źródło: Wpływ turystyki na gospodarkę Mazowsza, 2020, Stowarzyszenie na Rzecz Badania, Rozwoju i Promocji Turystyki, s. 27.

Z powodu braku niektórych danych wartość „turystycznego” PKB przedstawiona w tabeli 4. jest niedoszacowana, niemniej w 2018 r. wkład turystyki przyjazdowej w tworzenie PKB woj. mazowieckiego wyniósł 1,9%. Warto zwrócić uwagę, że spożycie związane z turystyką przyjazdową stanowiło ponad 65% sprzedaży usług gastronomicznych w województwie, ok. 53% sprzedaży usług pozostałego lądowego transportu pasażerskiego (czyli transportu samochodowego) oraz 31% sprzedaży usług kulturalnych i rekreacyjnych.

Na podstawie danych z tabeli 4. oraz informacji na temat wielkości spożycia turystycznego w poszczególnych podregionach można w przybliżeniu oszacować wkład turystyki przyjazdowej w tworzenie PKB w układzie przestrzennym. W tym celu na podstawie danych zawartych w tabeli 4. obliczono średni wkład spożycia turystycznego w tworzenie PKB. Wniósł on 0,422, co oznacza, że 42,2% wartości spożycia turystycznego stanowiło wkład w tworzenie PKB województwa mazowieckiego. Szacunek wkładu turystyki przyjazdowej w PKB poszczególnych podregionów zawiera tabela 5.

Tabela 5. Wkład turystyki przyjazdowej w PKB województwa mazowieckiego według podregionów w 2018 r. (mln zł)

Regiony i podregiony		„Turystyczny” PKB	Udział w PKB
1.	REGION WARSZAWSKI STOŁĘCZNY	6688	1,8%
2.	REGION MAZOWIECKI REGIONALNY	2205	2,0%
3.	PODREGION CIECHANOWSKI	359	2,6%
4.	PODREGION OSTROŁĘCKI	234	1,5%
5.	PODREGION RADOMSKI	483	2,1%
6.	PODREGION PŁOCKI	305	1,1%
7.	PODREGION SIEDLECKI	421	2,4%
8.	PODREGION ŻYRARDOWSKI	404	3,3%

Źródło: Opracowanie własne

Z danych przedstawionych w tabeli 5. wynika, że pomimo iż wartość wkładu turystyki w PKB regionu warszawskiego stołecznego jest wyraźnie większa niż mazowieckiego, to jej znaczenie dla gospodarki tego ostatniego jest wyższe. Jeśli chodzi o poszczególne podregiony, to turystyka przyjazdowa jest szczególnie istotna dla podregionu żyrardowskiego, ciechanowskiego, siedleckiego i radomskiego.

1.5. Turystyka w strategiach rozwoju regionu

Omawiając strategie rozwoju makroregionu *Województwo mazowieckie* warto zwrócić uwagę na pięć dokumentów, ściśle związanych z planowaną polityką turystyczną i tworzeniem warunków dla jej rozwoju:

- 1) *Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 Roku Innowacyjne Mazowsze,*
- 2) *Polityka turystyczna M. st. Warszawy,*
- 3) *Strategia #Warszawa2030,*
- 4) *Strategia Rozwoju Turystyki w województwie mazowieckim na lata 2014–2020,*
- 5) *Marketingowa strategia Polski w sektorze turystyki na lata 2012-2020.*

Z uwagi na ograniczenia wynikające z pandemii covid-19 dwa ostatnie dokumenty nie zostały do chwili obecnej uaktualnione, niemniej jednak warto zwrócić uwagę na to, w jakim kierunku zmierzają długofalowe koncepcje rozwoju turystyki na Mazowszu zapisane w obydwu strategiach.

Jeśli chodzi o *Strategię Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030*, ważnym jej aspektem, sprzyjającym tworzeniu warunków dla rozwoju turystyki, jest nie tylko przypisanie temu sektorowi

istotnej roli w rozwoju gospodarczym i społecznym Mazowsza, ale także wskazanie funkcji turystyki jako regulatora równomiernego rozwoju nie tylko obydwu regionów (*warszawskiego stołecznego* i regionu *mazowieckiego regionalnego*), ale także subregionów. Jako cel działania, który może odwrócić negatywny trend zróżnicowania poziomu rozwoju regionu *warszawskiego stołecznego* i regionu *mazowieckiego regionalnego* przyjęto w Strategii restrukturyzację i rewitalizację obszarów, zmierzającą do zmiany dotychczasowych funkcji społeczno-gospodarczych, w tym stworzenie sprzyjających warunków dla usług determinujących możliwości rozwojowe. Wskazano na poszerzenie sektora turystyki o usługi szeroko rozumianych przemysłów kreatywnych jako pożądane działanie, które może odegrać istotną rolę. Jednym z ważnych celów rozwojowych powinno stać się „wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia, a także do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu, kreowanie miast jako centrów aktywności kulturalnej, wspieranie rozwoju sektora kreatywnego oraz wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej”⁴⁴. Wskazany w *Strategii* kierunek działań oznacza zatem nie tylko poprawę atrakcyjności turystycznej regionu w oparciu o walory przyrodnicze, tworzenie nowych produktów turystycznych i rozwój systemu obsługi turystów, ale także poszerzenie i pogłębianie związków turystyki z kulturą. W *Strategii* wskazano przede wszystkim na konieczność podejmowania działań zmierzających do ochrony spuścizny kulturowej regionu, a następnie udostępniania jej zarówno mieszkańcom, jak i turystom.⁴⁵

Z kolei w kierunkach rozwoju turystyki w województwie mazowieckim, przyjętych w Marketingowej strategii Polski w sektorze turystyki na lata 2012-2020 (Polska Organizacja Turystyczna) wskazano na szereg produktów turystycznych z obszaru turystyki miejskiej i kulturowej, a następnie uznano je jako priorytetowe zarówno dla turystyki krajowej, jak i dla przyjazdów z kilku rynków zagranicznych (m.in. Niemcy, Wlk. Brytania, Francja, Rosja, Japonia). Dla podróży wewnątrz krajowych są to: pobyty w miastach (typu *city breaks*), objazdy z uwzględnieniem wizyt w obiektach dziedzictwa kulturowego, podróże sentymentalne i pielgrzymki. Natomiast dla zagranicznej turystyki przyjazdowej są to przede wszystkim objazdy ze zwiedzaniem dziedzictwa kulturowego oraz wydarzenia kulturalne, w tym muzyczne. Wskazanie produktów z obszaru turystyki miejskiej i kulturowej jako priorytetowych i podstawowych wiąże się z podjęciem/planowaniem działań służących ochronie dziedzictwa kulturowego regionu, konserwacji i renowacji obiektów historycznych, zespołów zabytkowych, ale także różnych form ochrony krajobrazu kulturowego (skanseny, parki kulturowe).⁴⁶

Również w założeniach polityki turystycznej Warszawy⁴⁷ podkreślono konieczność budowania związków z obszarami sąsiedzkimi, usytuowanymi wokół stolicy. Uznano, że Warszawa jest centrum

---

⁴⁴ *Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego Do 2030 Roku Innowacyjne Mazowsze (synteza)*. Samorząd Województwa Mazowieckiego, Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego W Warszawie, Warszawa 2014, s. 9

https://www.mbp.pl/user_uploads/image/PRAWE_MENU/STRATEGIA%20ROZWOJU%20WOJEWODZTWA%20MAZOWIECKIEGO%20DO%20ROKU%202030/SRWM%20SKR%20POL.pdf 3.09.2020

⁴⁵ Tamże, s. 9. Por. także: *Wpływ turystyki na gospodarkę Mazowsza (2020)*. Stowarzyszenie na Rzecz Badania, Rozwoju i Promocji Turystyki. Opracowanie wykonane na zlecenie Województwa Mazowieckiego.

⁴⁶ *Marketingowa strategia Polski w sektorze turystyki na lata 2012-2020, POT 2011*, s. 46.

<https://www.pot.gov.pl/23.05.2021>; Por. także: *Wpływ turystyki na gospodarkę Mazowsza (2020)*. Stowarzyszenie na Rzecz Badania, Rozwoju i Promocji Turystyki. Opracowanie wykonane na zlecenie Województwa Mazowieckiego.

⁴⁷ *Polityka turystyczna M. St. Warszawy. Załącznik do zarządzenia nr 1189/2020 Prezydenta m.st. Warszawy z dnia 30 września 2020 r.*

regionu turystycznego terytorialnie opartego nie tylko na centrum miasta i jego dzielnicach, ale także na całym województwie. Pełne, harmonijne, zrównoważone wykorzystanie potencjału całej metropolii to nie tylko przyciąganie ruchu turystycznego do miasta, ale także kierowanie jego strumieni na zewnątrz i tworzenie warunków do korzystania z tzw. *efektu spillover*. Zgodnie z analizą walorów turystycznych powiatów i ich bezpośredniego otoczenia przeprowadzoną przez GUS wszystkie powiaty województwa mazowieckiego, które znalazły się wśród najbardziej atrakcyjnych, są częścią regionu stołecznego warszawskiego i korzystają na sąsiedztwie stolicy; odnosi się to zarówno do Wskaźnika Atrakcyjności Kulturowej, jak i Wskaźnika Atrakcyjności Biznesowej. Żaden z nich nie znalazłby się w tej grupie, gdyby wskaźnik nie był korygowany o wpływ otoczenia (w tym przypadku Warszawy). A zatem, formułując politykę turystyczną Warszawy założono, że Warszawa wzmacnia siłę przyciągania turystów nie tylko do obszaru metropolitalnego, ale także dla całego województwa mazowieckiego. Budując poprzez turystykę pozycję Warszawy na arenie międzynarodowej wzmacnia się również pozycję obszarów ościennych.⁴⁸

Warto podkreślić, że cele operacyjne polityki turystycznej przygotowanej dla Warszawy są powiązane, często komplementarne z celami operacyjnymi „Strategii #Warszawa2030” oraz z celami strategicznymi „Strategii Rozwoju Obszaru Metropolitalnego Warszawy do roku 2030”. W przyjętej polityce podkreśla się potrzebę zadbania o poszerzenie doświadczeń turystów i oferowanych usług, m.in. poprzez wzbogacenie wizyty o wyjazd poza miasto. Powinna temu służyć zintegrowana komunikacja marketingowa w odniesieniu do ofert zlokalizowanych zarówno w samym mieście, jak i poza nim⁴⁹. Zakłada się, że takie działania przyniosą korzyść zarówno stolicy – poprzez dekoncentrację nadmiernie nasilonego ruchu turystycznego w centrum miasta – jak i obszarom sąsiedzkim, które będą mogły skorzystać z marki Warszawy, rozpoznawalnej na rynku ogólnokrajowym i międzynarodowym. „Naturalnymi polami wspólnej aktywności i budowania sieciowych produktów turystycznych powinny być obszary produktowe (...), które przekraczają zakresem przestrzennym granice administracyjne miasta: Warszawa Chopina, Warszawska Wisła, Zielona Warszawa, Warszawa kulinarna, Warszawa dla dzieci. Kooperacja wydaje się także nieodzowna w odniesieniu do rozwoju turystyki aktywnej oraz turystyki biznesowej. Takie atrakcje, jak Zalew Zegrzyński, Kampinoski Park Narodowy czy Dom Urodzenia Fryderyka Chopina i Park w Żelazowej Woli mogą znacząco wzbogacić przeżycie turysty, jeżeli będą dołączane do oferty Warszawy (...). Konieczna będzie również współpraca w ramach spójnego systemu informacji turystycznej oraz zapewnienia transportu pomiędzy atrakcjami turystycznymi.”⁵⁰.

Analizując zapisy przyjęte w dokumencie *Polityka Turystyczna m. st. Warszawy* warto podkreślić komplementarność kierunków polityki turystycznej z kierunkami przyjętymi w Strategii #Warszawa2030, co świadczy o spójności obydwu dokumentów.

---

⁴⁸ Tamże, s. 11-12.

⁴⁹ Tamże, s. 26-27.

⁵⁰ Tamże, s. 27.

Rozdział 2

Analiza efektów planowanych zmian administracyjnych dla gospodarki turystycznej

2.1. Struktura ruchu turystycznego z uwzględnieniem regionów

Poważnym wyzwaniem branży turystycznej, nie tylko w Polsce, jest koncentracja terytorialna ruchu turystycznego, w tym dominacja obszarów o wyraźnych funkcjach wypoczynkowych (np. wybrzeża, tereny górskie) oraz wielkich miast. Wyzwanie to dotyka również województwa mazowieckiego, zwłaszcza w odniesieniu do zagranicznej turystyki przyjazdowej. Z danych urzędów statystycznych wynika, że w 2019 roku w województwie udzielono ok. 18,4 tys. noclegów na 10 tys. mieszkańców, najwięcej w powiecie legionowskim, a następnie w m.st. Warszawa i powiecie warszawskim zachodnim.⁵¹ Zarówno stopień wykorzystania miejsc noclegowych, jak i pokoi hotelowych jest znacząco wyższy w *Regionie warszawskim stołecznym* (odpowiednio 47,7% i 63,3%) niż w *Regionie mazowieckim regionalnym* (30,9% i 43,0%). Przeciętna długość pobytu turystów w *Regionie warszawskim stołecznym*, zarówno krajowych, jak i zagranicznych, jest niższa niż dla całej Polski; wskazuje to na dominację biznesowego charakteru turystyki i duże znaczenie krótkotrwałych pobytów typu *city breaks*. Mimo dużego potencjału turystycznego Warszawy, województwo zajmuje piąte/szóste miejsce wśród wszystkich polskich województw (w zależności od wskaźnika)⁵².

Na poniższej rycinie 14 linie wskazujące liczbę turystów cudzoziemców korzystających z turystycznych obiektów noclegowych na terenie całego województwa i na terenie Warszawy praktycznie pokrywają się, co dodatkowo ilustruje stopień koncentracji zagranicznej turystyki przyjazdowej w stolicy.

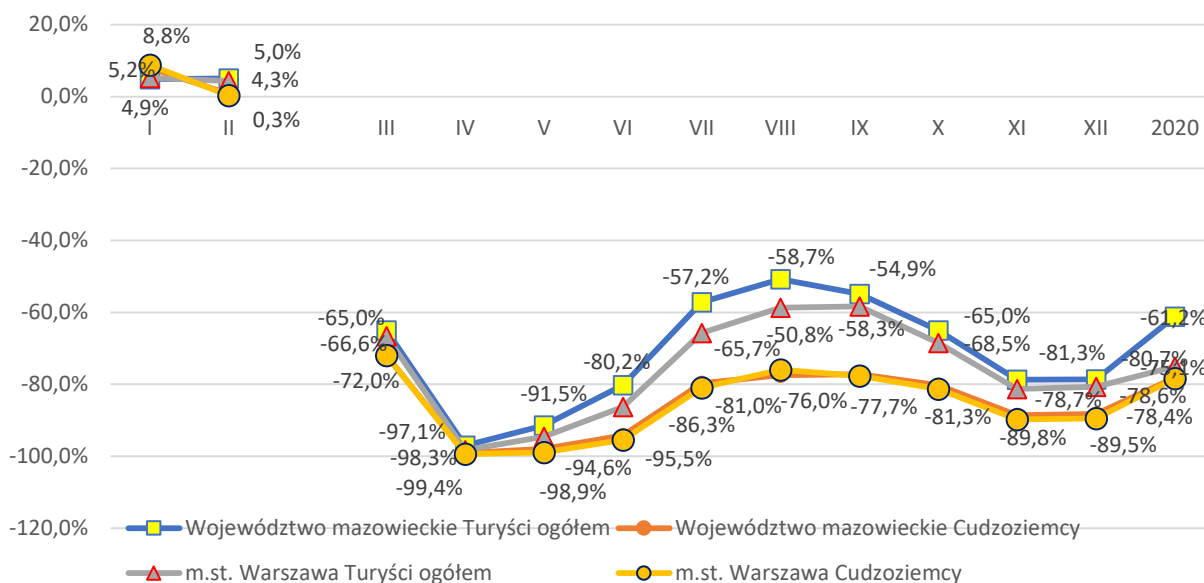
I tak, w 2019 roku, 83,8% łącznej liczby noclegów udzielonych turystom zagranicznym przypadło na m.st. Warszawę, 5,4% na podregion warszawski zachodni, a 3,6% na warszawski wschodni (w sumie 92,8%). Analiza danych dotyczących turystów zagranicznych odwiedzających woj. mazowieckie w 2019 pokazuje nie tylko naturalną dominację regionu warszawskiego stołecznego, ale pozwala także zwrócić uwagę na kilka ważnych aspektów:

- 1) jeśli chodzi o liczbę noclegów udzielonych w turystycznych obiektach noclegowych według miesięcy, naturalna dominacja regionu *warszawskiego stołecznego* nasila się w szczególności w miesiącach lipiec-wrzesień;
- 2) z kolei liczba wynajętych pokoi jest dodatkowo wyższa w regionie *warszawskim stołecznym* w sierpniu i wrześniu;
- 3) pobyty cudzoziemców są dłuższe w regionie *mazowieckim regionalnym*.

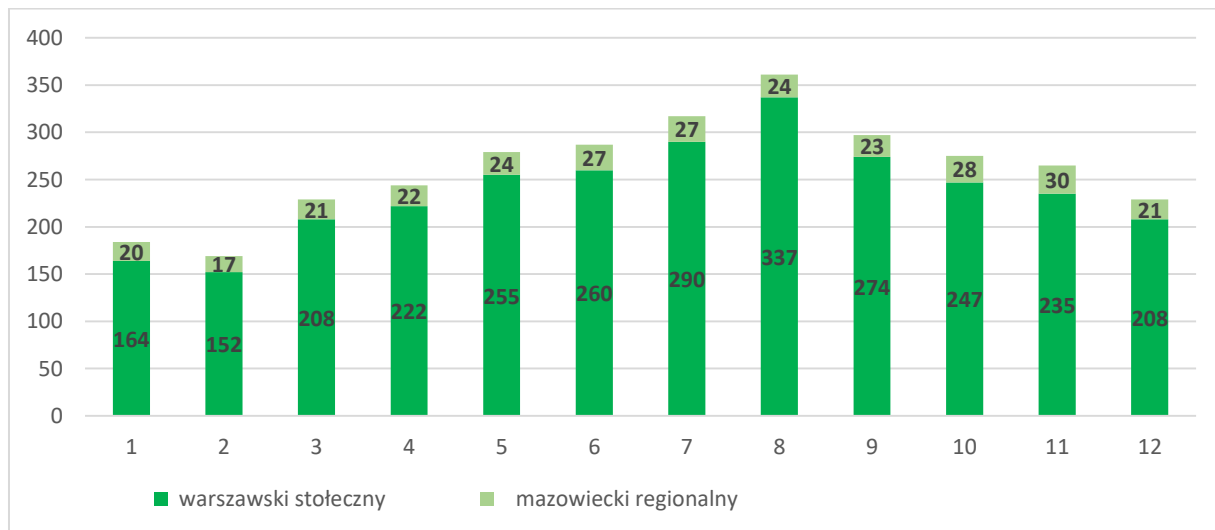
⁵¹ *XX-lecie Województwa Mazowieckiego*. Urząd Statystyczny w Warszawie. Warszawa 2019.

⁵² Por. także: *Wpływ turystyki na gospodarkę Mazowsza*, 2020.

Rycina 14. Turyści korzystający z turystycznych obiektów noclegowych według miesiący

Źródło: opracowanie własne; dla IV kwartału 2020 na podstawie <https://warszawa.stat.gov.pl/infografiki/turystyka-w-iv-kwartale-2020-r,-276,1.html> (9.05.2021.)

Rycina 15. Noclegi udzielone turystom zagranicznym w turystycznych obiektach noclegowych w regionach woj. mazowieckiego w 2019 według miesiący (w tys.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Struktura ruchu turystycznego, a zwłaszcza mocniejsza pozycja Warszawy w odniesieniu do przyjazdów cudzoziemców spowodowała, że w 2020 roku stolica ucierpiała znacznie bardziej, niż pozostała część województwa. Dzięki krajowym (zwłaszcza wewnątrzregionalnym) podróżom rezydentów liczba udzielonych noclegów spadła latem (lipiec-wrzesień) w woj. mazowieckim „tylko” o ok. 55-59%, podczas gdy cudzoziemców w Warszawie aż o 76-81%.

Znaczące spadki odnotowano we wszystkich rodzajach turystycznych obiektów noclegowych w Warszawie, a w IV kwartale 2020 r. z obiektów tych skorzystało o 76,5% mniej turystów i udzielono o 75,1% noclegów niż rok wcześniej. Turyści zagraniczni stanowili 19,1% ogółu korzystających z noclegów (dla porównania w analogicznym okresie 2019 r. – 33,5%), a ich liczba zmniejszyła się w ujęciu rocznym o 86,6%. Stopień wykorzystania pokoi w obiektach hotelowych w IV kwartale 2020 r. wyniósł 16,3% i był o 51,6 p. proc. niższy niż w analogicznym okresie 2019 r.

Głębokość kryzysu ilustrują również dane dotyczące stopnia wykorzystania bazy hotelowej.

Tabela 6. Stopień wykorzystania hoteli i współczynnik RevPAR w latach 2019-2021 (kwiecień)

Wyszczególnienie	2019	2020	2021
<i>Stopień wykorzystania bazy hotelowej (w %)</i>			
Polska	67,8	6,8	11,8
Warszawa	69,1	8,3	12,2
<i>Współczynnik RevPAR (w PLN)</i>			
Polska	165,91	14,82	29,25
Warszawa	225,5	16,88	24,56

Źródło: dane STR, LLC and STR Global, Ltd., CoStar Group companies.

Warto podkreślić, że wskaźnik RevPAR spadł w 2021 roku w stosunku do 2019 bardziej, niż stopień wykorzystania bazy hotelowej; świadczy to o obniżeniu poziomu cen transakcyjnych. Dane za kwiecień 2021 pokazują również, że w porównaniu do całej Polski hotele w Warszawie szybciej podnoszą stopień wykorzystania bazy hotelowej; dzieje się to jednak kosztem niższych przychodów uzyskiwanych z jednego dostępnego pokoju (RevPAR).

Znacząco większy udział obcokrajowców w ruchu turystycznym w Warszawie oraz krótsze pobyty należy wiązać z wielkością i funkcją miasta stołecznego, które dysponując największym portem lotniczym w kraju oraz będąc siedzibą wielu podmiotów gospodarczych i administracyjnych, skupia w sobie także ruch biznesowy.

2.2. Ocena potencjalnych strat w zakresie wartości dodanej

Jak wspomniano w rozdziale 1. wkład turystyki w gospodarkę uzależniony jest od wielkości i struktury rodzajowej spożycia usług przez osoby odwiedzające dany obszar. Prognozowanie rozwoju zjawisk ekonomicznych i społecznych, szczególnie tak wrażliwych na zewnętrzne impulsy, jak turystyka jest niezwykle trudne. Można jednak podjąć próbę opisanie prawdopodobnych scenariuszy, które mogą mieć miejsce w przypadku planowanego podziału województwa mazowieckiego na dwa województwa odpowiadające dzisiejszemu podziałowi statystycznemu na region *warszawski stołeczny* i *mazowiecki*

regionalny. Punktem wyjścia do takiej analizy jest struktura turystyki przyjazdowej w 2018 r. i związane z nią spożycie usług.⁵³ W odniesieniu do turystyki krajowej wielkość i struktura ruchu turystycznego przedstawiały się następująco:

- Przyjazdy turystów do Warszawy – ogółem 7 410 tys., z tego 598 tys. to przyjazdy mieszkańców województwa; przeciętny czas pobytu turysty z woj. mazowieckiego to 5,5 dnia, a dla pozostałych 3,5 dnia.
- Przyjazdy turystów do mazowieckiego regionalnego – ogółem 3601 tys., z czego 2 463 tys. z województwa; przyjęto przeciętny czas pobytu taki, jak dla Warszawy;
- Przyjazdy jednodniowych odwiedzających do Warszawy – ogółem 13 345 tys., z czego 4 217 tys. z woj. mazowieckiego;
- Przyjazdy jednodniowych odwiedzających do pozostałej części woj. mazowieckiego – ogółem 28 611 tys., z czego 20 314 tys. z woj. mazowieckiego.
- Przyjazdy turystów zagranicznych - 3 283 tys., z czego na Warszawę przypadało 3 000 tys.; przeciętny czas pobytu w Warszawie to 3 dni, a na obszarze mazowieckiego regionalnego 3,9 dnia;
- Przyjazdy zagranicznych jednodniowych odwiedzających – to 214 tys. przyjazdów do Warszawy.

Jeśli chodzi o wydatki, to ich wielkość i strukturę w odniesieniu do odwiedzających krajowych zawiera tabela 7.

Tabela 7. Struktura dziennego wydatku krajowych odwiedzających w 2018 r. (w zł)

	wydatek jednodniowego wewnątrz-wojewódzkiego odwiedzającego Warszawę	wydatek jednodniowego odwiedzającego Warszawę z reszty kraju	wydatek jednodniowego odwiedzającego w mazowieckim regionalnym	wydatek turysty spoza województwa	wydatek turysty wewnątrz-wojewódzkiego
55. Usługi związane z zakwaterowaniem	X	x	x	45	38
drugie domy	b.d.	b.d.	b.d.	0	0
56. Usługi związane z wyżywieniem	54	60	43	108	89
49.1 Usługi w zakresie pasażerskiego międzymiastowego pasażerskiego transportu kolejowego	25	41	16	37	32
49.3 Usługi pasażerskiego transportu lądowego pozostałe	34	35	25	8	7
51.1 Usługi transportu lotniczego pasażerskiego	0	0	0	2	1

⁵³ *Wpływ turystyki na gospodarkę Mazowsza*, 2020, s. 27.

52.23 Usługi wspomagające transport lotniczy a)	0	0	0	0	0
79. Działalność organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane	0	3	0	4	4
91. Usługi świadczone przez biblioteki, archiwa, muzea i inne oraz 93. usługi związane ze sportem	14	17	10	21	18
47. Usługi handlu detalicznego (marża detaliczna)	6	6	4	21	20
zakup paliwa marże	2	0	1	4	3
wielkość wydatku dziennego	133	161	100	250	212
Wielkość wkładu w PKB	56	68	42	106	89

Źródło: opracowanie własne.

Przedstawione wydatki nie obejmują wydatków rezydentów na podróże służbowe w części obejmującej wydatki na zakwaterowanie i transport.

Przedmiotem analizy będą:

- A. **Scenariusz „status quo”** czyli zachowanie obecnej struktury przestrzennej spożycia turystycznego oraz utrzymywanie się stagnacji jego rozmiarów lub nawet spadku w Warszawie w związku z popandemicznym ograniczeniem podróży w celach służbowych. W tym przypadku podział województwa nie wpłynąłby istotnie na wielkość ruchu, ale oznaczałoby to także, że niewykorzystana zostałaby szansa mazowieckiego regionalnego związana z wywołanym pandemią zainteresowaniem bardziej lokalnymi, krótszymi wyjazdami turystycznymi.
- B. **Scenariusz „negatywny”** zakładający zakłócenie zidentyfikowanej w badaniach wielkości i struktury turystyki przyjazdowej związane z utrudnieniami w korzystaniu z usług transportowych, przepływie informacji o możliwościach spędzania czasu na terenie mazowieckiego regionalnego – w świetle przedstawionych wcześniej informacji o stanie turystyki w województwie w tym scenariuszu można zakładać przede wszystkim zmniejszenie liczby wewnątrzwojewódzkich podróży jednodniowych na terenie mazowieckiego regionalnego. Realizacja tego scenariusza oznacza, że każda jednodniowa podróż mniej, to zmniejszenie PKB o 42 zł, przy czym szczególnie dotknie to usługi gastronomiczne,

transportowe i kulturalno-rekreacyjne, a więc usługi, których podaż jest istotna także dla jakości życia mieszkańców.

- C. **Scenariusz „restrukturyzacji”** zakładający przesunięcie części ruchu turystycznego z Warszawy do dużych miast, przede wszystkim Radomia, będzie to dotyczyło głównie turystyki w celach zawodowych, ale może oznaczać również przyciągnięcie pewnej części podróży wewnątrz regionalnych w celach osobistych. W tym układzie pewne straty może ponieść region warszawski stołeczny, ale trudno oczekiwać znaczących przesunięć wydatków na spożycie turystyczne. Można oczekiwać, że będą to głównie podróże związane ze sprawami sektora publicznego i administracji, a z danych o spotkaniach i wydarzeniach w Warszawie w 2018 r. wynika, że stanowią one zaledwie 5,8% ogółu spotkań. Ze względu na strukturę połączeń komunikacyjnych można przypuszczać, że w dalszym ciągu ośrodkiem rozrządowym będzie Warszawa, zatem wiele osób może ograniczać czas swojego pobytu w odwiedzanym mieście do niezbędnego minimum. Realizacja scenariusza „restrukturyzacyjnego” oznacza przesunięcie części wkładu turystyki w tworzenie PKB z regionu warszawskiego stołecznego do mazowieckiego regionalnego, ale trudno oczekiwać znaczącej skali tego zjawiska. Dodatkowo należy pamiętać, że podróże w celach zawodowych w dużym stopniu uległy hybrydyzacji i powrót do skali wielkości sprzed pandemii może być długotrwały.
- D. **Scenariusz „utraconych korzyści”**, który opiera się na wykorzystaniu pozycji Warszawy do przyciągania ruchu turystycznego do miejsc zlokalizowanych na terenie regionalnego mazowieckiego. Oznaczałoby to w pierwszym okresie zwiększenie liczby wewnątrzwojewódzkich podróży jednodniowych, a także jednodniowych podróży cudzoziemców. W dłuższym okresie mogą powstać miejsca oferujące także pobyty. Realizacja tego scenariusza jest zgodna z założeniami polityki turystycznej Warszawy, ale wymaga ścisłej współpracy wszystkich podmiotów z Warszawą w celu zwiększenia wiedzy o ich ofercie i dystrybucji tej oferty wśród odwiedzających miasto. Realizacja tego scenariusza oznaczałaby zwiększenie wkładu turystyki przyjazdowej w PKB województwa, w większym stopniu mazowieckiego regionalnego. Szczególnie zyskałyby usługi gastronomiczne, transportowe i kulturalno-rekreacyjne. Umożliwiłyby też częściowe zastąpienie części podróży w celach zawodowych podróżami w celach osobistych, przede wszystkim rekreacyjnych i edukacyjno-rozrywkowych.

2.3. Ocena potencjalnych strat w zakresie wojewódzkiej wartości dodanej i wpływów podatkowych dla samorządów

Turystyka przynosi korzyści nie tylko przedsiębiorcom turystycznym świadczącym usługi turystyczne, ale także jednostkom samorządu terytorialnego. Ma bowiem bezpośredni wpływ na wysokość dochodów własnych tych jednostek, ponieważ zgodnie z *Ustawą z 13.11.2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego*⁵⁴, jednym ze źródeł tych dochodów są udziały JST we wpływach z podatku dochodowego od osób fizycznych (PIT) oraz podatku dochodowego od osób prawnych (CIT),

---

⁵⁴ Dz.U. z 2021 poz. 38.

a w przypadku samorządu gminnego również wpływy z podatku od nieruchomości oraz opłat lokalnych⁵⁵.

Wpływy z podatków stanowią główne źródło dochodów własnych jednostek samorządu terytorialnego (JST), co potwierdzają dane GUS (por. tabela 8.)

Tabela 8. Udział wpływów z podatku dochodowego w dochodach własnych jednostek samorządu terytorialnego woj. mazowieckiego w latach 2017-2019

Rok	Dochody własne	Wpływy z podatku dochodowego	Wpływy z podatku od nieruchomości	Wpływy z podatków razem	Udział wpływów z podatków w dochodach własnych
	w tys. zł	w tys. zł.	w tys. zł	w tys. zł.	%
2017	23 148 898,30	12 427 234,60	3 130 412,80	15 557 647,40	67,21%
2018	25 536 161,60	14 248 461,20	3 272 746,50	17 521 207,70	68,61%
2019	27 323 319,10	15 740 570,80	3 390 383,00	19 130 953,80	70,02%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie opracowań GUS w Warszawie: *Budżety jednostek samorządu terytorialnego w woj. mazowieckim w: 2017, 208.2019 – informacje sygnałne s.2.*

Z danych zamieszczonych w tabeli 8 wynika, że w latach 2017-2019 wpływy z podatku dochodowego i podatku od nieruchomości stanowiły główne źródło dochodów własnych JST województwa mazowieckiego, a ich udział w dochodach własnych tych jednostek systematycznie wzrastał (od 67,21% wysokości tych dochodów w 2017 do 70,02 % w 2019 r.)

Jednym ze źródeł wpływów z podatku dochodowego są wpływy z opodatkowania turystycznej działalności gospodarczej, a w przypadku podatku od nieruchomości opodatkowanie obiektów i terenów przeznaczonych na cele świadczenia usług turystycznych. Im wyższe są dochody przedsiębiorców turystycznych ze sprzedaży usług turystycznych oraz im większa jest powierzchnia nieruchomości przeznaczonych na cele związane z obsługą turystów tym wyższe są wpływy z tych podatków. Należy jednak podkreślić, że w przypadku podatku dochodowego jedynie część wpływów uzyskiwanych z tego tytułu przekazywana jest do budżetów JST. Wysokości udziałów poszczególnych szczebli samorządu terytorialnego we wpływach z podatku CIT i PIT została określona w *Ustawie z 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego*.⁵⁶ Tabela 9 zawiera zestawienie wysokości udziału poszczególnych szczebli samorządu terytorialnego we wpływach z podatku dochodowego od osób fizycznych i podatku dochodowego od osób prawnych.

⁵⁵ Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych. Tj. Dz.U. 2019 ro poz.1170 z późn. zm.

⁵⁶ Ustawa z 13.11.2003 r. o dochodach jednostek... ibidem.

Tabela 9. Udział poszczególnych szczebli jednostek samorządu terytorialnego we wpływach z podatku dochodowego od osób fizycznych i prawnych

Szczeble jednostek samorządu terytorialnego	Udział w podatku dochodowym w podziale na rodzaje podatku	
	Podatek od osób fizycznych	Podatek od osób prawnych
Samorząd wojewódzki	1,60	14,75
Samorząd powiatowy	10,25	1,40
Samorząd gminny	39,34 ⁵⁷	6,71
łącznie – wszystkie szczeble jst	51,19	22,86

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Ustawy z 13.11.2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego.

Procentowy udział JST we wpływach z podatku dochodowego oznacza, że im wyższe są całkowite wpływy z tego podatku, tym wyższe są wpływy do budżetów poszczególnych szczebli jednostek samorządu terytorialnego, a co za tym idzie tym wyższe są dochody własne tych jednostek.

Wpływ turystyki na wysokość dochodów własnych poszczególnych szczebli samorządu terytorialnego województwa mazowieckiego wynika z faktu, że podatkiem dochodowym opodatkowane są dochody uzyskiwane przez przedsiębiorców turystycznych z działalności gospodarczej związanej z obsługą turystów (turystycznej działalności gospodarczej).

Z informacji uzyskanych z Izby Administracji Skarbowej w Warszawie do turystycznych rodzajów działalności gospodarczej zaliczane są następujące rodzaje działalności:

- zakwaterowanie (55 PKD),
- działalność usługową związaną z wyżywieniem (56 PKD),
- transport kolejowy pasażerski międzymiastowy (49.1 PKD),
- pozostały transport lądowy pasażerski (49.3PKD),
- transport wodny śródlądowy pasażerski (50.3 PKD)
- transport lotniczy pasażerski (51.1PKD),
- wynajem i dzierżawę samochodów osobowych i furgonetek (77.11PKD),
- działalność organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane (79 PKD),
- działalność związaną z organizacją targów, wystaw i kongresów (82.3 PKD),
- działalność bibliotek, archiwów, muzeów oraz pozostałą działalność związaną z kulturą (91.PKD),
- działalność sportową, rozrywkową i rekreacyjną (93 PKD). Ponadto źródłem wpływów samorządów gminnych, na terenie których znajdują się uzdrowiska lub miejscowości posiadające korzystne właściwości klimatyczne i walory krajobrazowe, są również opłaty miejscowe i uzdrowiskowe.

⁵⁷Należy zauważyć, że udział gmin we wpływach z podatku dochodowego od osób fizycznych zmienia się. Zmiana wysokości wskaźnika jest uzależniona od liczby pensjonariuszy domów pomocy społecznej.

Dane na temat wysokości wpływów z podatku dochodowego PIT i CIT uzyskane ww. 2018 i 2019 r. z ww. rodzajów działalności w województwie mazowieckim uzyskano z Izby Administracji Skarbowej w Warszawie. W tabeli 10 przedstawiono dane na temat ogólnej wysokości wpływów z podatku PIT i CIT z działalności turystycznych.

Tabela 10. Wpływy z podatku PIT i CIT w województwie mazowieckim z turystycznych rodzajów działalności w 2018 i 2019 r.

	2018	2019	Zmiana procentowa
	w tys. zł	w tys. zł	%
Wpływy z podatku PIT	776 118,50	841 096,80	108,37%
Wpływy z podatku CIT	365 196,40	475 914,70	130,32%
Wpływy z podatku PIT i CIT razem	1 141 314,90	1 317 011,50	115,39%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów uzyskanych z Izby Skarbowej w Warszawie.

Z danych zamieszczonych w tabeli 10 wynika, że w roku 2019 wpływy z podatku PIT w porównaniu do roku 2018 wzrosły o ponad 8%, a z podatku CIT o ponad 30%. To uzasadnia wyciągnięcie wniosku, że wpływy z opodatkowania podatkiem dochodowym turystycznych rodzajów działalności wykazywały tendencję wzrostową.

Tabela 11. Udział wpływów z podatku dochodowego z działalności związanych z turystyką we wpływach JST woj. mazowieckiego z podatku dochodowego z działalności gospodarczej ogółem w 2018 i 2019 r.

Rok	Wpływy z podatku dochodowego z działalności gospodarczej ogółem	Wpływy z podatku dochodowego z działalności związanych z turystyką	Udział wpływów z podatku dochodowego z działalności związanych z turystyką we wpływach z podatku dochodowego ogółem
	w tys. zł	w tys. zł	w %
2018	51 418 421,50	1 141 314,90	2,22%
2019	57 716 979,30	1 317 011,50	2,28%
Przyrost (2019-2018)	6 298 557,80	175 696,60	2,79%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów uzyskanych z Izby Skarbowej w Warszawie.

W latach 2018-2019 wzrastał również udział wpływów z podatku dochodowego z działalności turystycznych w ogólnej wysokości wpływów z działalności gospodarczej – co potwierdzają dane zamieszczone w tabeli 11. Z danych tych wynika, że w okresie 2018-2019 (tj. przed pandemią COVID 19) wzrastały zarówno wpływy uzyskiwane z opodatkowania podatkiem dochodowym działalności związanych z turystyką, jak i udziału tych wpływów w ogólnej wysokości wpływów z działalności

gospodarczej w woj. mazowieckim. Można zatem stwierdzić, że istniała tendencja wzrostowa w tym zakresie, którą wybuch pandemii COVID-19 skutecznie zahamował. Z danych zamieszczonych w tabeli 4 wynika, że wpływy z podatku dochodowego z działalności turystycznych wzrosły w 2019 o 175 696,6 tys. zł, co stanowiło 2,79% ogólnej wysokości przyrostu wpływów z podatku dochodowego działalności gospodarczej ogółem.

Podsumowując – dane zamieszczone w tabelach 8, 10 i 11 wskazują, że w latach 2018-2019 wpływy z podatku dochodowego z działalności turystycznych wykazywały tendencję wzrostową. To oznacza, że wzrastały również wpływy do budżetu jednostek samorządu terytorialnego w woj. mazowieckim z tego podatku stanowiącego podstawowe źródło dochody własnych tych jednostek.

Wzrost wpływów z opodatkowania dochodów z działalności turystycznej podatkiem dochodowym przy niezmiennych stawkach tego podatku powodowany był wzrostem dochodów podmiotów zajmujących się obsługą ruchu turystycznego. Wzrost dochodów podlegających opodatkowaniu podatkiem dochodowym zależy od ceny i wielkości sprzedaży usług turystycznych, zaś wielkość sprzedaży zależy od liczby turystów i odwiedzających 1-dniowych województwo mazowieckie. Z powyższego wynika, że wzrost lub spadek liczby turystów i odwiedzających to województwo przekłada się na wzrost lub spadek wpływów z podatku dochodowego z działalności turystycznych.

Pojawia się pytanie jak wielkiego wzrostu lub spadku wpływów z opodatkowania podatkiem dochodowym działalności turystycznych można się spodziewać w przypadku dokonania podziału województwa mazowieckiego na dwa mniejsze? Z przedstawionych rozważań wynika, że kluczowe znaczenie będzie miał fakt, czy taki podział będzie stymulował, czy hamował wzrost ruchu turystycznego.

Można zasadnie przypuszczać, że podział województwa mazowieckiego – poprzez wydzielenie i utworzenie nowego województwa z obszarów, które są mniej znane i w ocenie turystów mniej atrakcyjne stwarza realne zagrożenie spadku wielkości ruchu turystycznego na tym terenie. Stopień atrakcyjności turystycznej nowopowstałych województw będzie w sposób istotny zróżnicowany. Atrakcyjność turystyczna województwa obejmującego Warszawę nie ulegnie zmianie, natomiast zmniejszy się atrakcyjność województwa obejmującego pozostałe obszary. Mniejsza atrakcyjność może przekładać się na spadek wielkości ruchu turystycznego, powodującego spadek wpływów z podatku dochodowego z działalności turystycznych, a w konsekwencji spadek wpływów z tego podatku do budżetów poszczególnych szczebli jednostek samorządu terytorialnego województwa mazowieckiego. Pojawia się pytanie – jak wielkiego spadku wpływów do budżetów JST z działalności turystycznych można się spodziewać?

Dla oszacowania wielkości wpływów do budżetów JST woj. mazowieckiego z działalności turystycznych dokonano wyliczenia wysokości wpływów z podatków dochodowych PIT i CIT w przeliczeniu na 1 odwiedzającego (turystów i odwiedzających jednodniowych). Przy ustalaniu wysokości wpływów z podatku dochodowego z działalności turystycznych uwzględniono zróżnicowany udział poszczególnych szczebli samorządu terytorialnego w tych dochodach. W tabeli 12 przedstawiono to wyliczenie.

Z zebranych i zaprezentowanych danych wynika, że w roku 2018 jeden odwiedzający teren województwa mazowieckiego generował wpływy z podatku dochodowego w wysokości 21,5 zł z czego 12,5 zł stanowiło dochód Skarbu Państwa a 9,06 jednostek samorządu terytorialnego w tym: 6,22 zł. dochód gminy, 1,60 zł do dochód powiatu a 1,25, zł dochód samorządu wojewódzkiego.

W oparciu o wyżej wymienione wskaźniki oraz szacowane zmiany wielkości ruchu turystycznego można oszacować straty budżetów JST województwa mazowieckiego spowodowane zmniejszeniem liczby osób odwiedzających go.

Zmiany wielkości ruchu turystycznego znajdują również odzwierciedlenie w zmianach wpływów podatków od nieruchomości. Mniejszy ruch turystyczny w pierwszej kolejności zniechęcać będzie przedsiębiorców do inwestowania w rozwój bazy turystycznej bazy, a w dalszej kolejności do przeznaczania tych obiektów i terenów na inne – nieturystyczne cele. To przełoży się na zahamowanie wzrostu wpływów do budżetów gmin z podatku od nieruchomości wykorzystywanych na cele turystyczne, a w przypadku przeznaczania ich na inne cele na spadek wpływu z podatków od nieruchomości przeznaczonych na cele związane z obsługą turystyki.

Zmniejszenie ruchu turystycznego zniechęcać będzie również samorządy gmin do podejmowania decyzji w sprawie pobierania na ich terenie opłaty miejscowej. Problemy i koszty związane z organizacją pobierania opłaty miejscowej w porównaniu do wysokości wpływów uzyskiwanych z tego tytułu mogą powodować uznanie przez samorząd gminy, że pobieranie takiej opłaty jest nieopłacalne.

Tabela 12. Wpływy z podatku dochodowego z PIT i CIT z działalności turystycznych przypadające na 1 odwiedzającego w 2018 r. w województwie mazowieckim.

	PIT	CIT	Razem z PIT i CIT	Liczba odwiedzających ⁵⁸	Wpływ od 1 odwiedzającego
	w tys. zł	w tys. zł	w tys. zł	w tys.	w PLN
Udział gminy w PIT 39,34% w CIT 6,71%	305 325,02	24 504,68	329 829,70	53057	6,22
Udział powiatu w PIT 10,25% w CIT 1,40%	79 552,15	5 112,75	84 664,90	53057	1,60
Udział województwa w PIT 1,6% w CIT 14,75%	12 417,90	53 866,47	66 284,37	53057	1,25
Kwota wpływająca do budżetu państwa	378 823,44	281 712,50	660 535,94	53057	12,45
Łącznie wpływy z podatków dochodowych z działalności turystycznych	776 118,50	365 196,40	1 141 314,90	53057	21,51

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów uzyskanych z Izby Skarbowej w Warszawie oraz ustawy. z 13.11.2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego. Tekst jednolity, Dz.U. z 2021 poz. 38.

⁵⁸ Dane dotyczące szacowanej liczby odwiedzających zaczerpnięto z raportu *Wpływ turystyki na gospodarkę Mazowsza* (2020). Liczbę przyjazdów turystów do miejsc na terenie województwa mazowieckiego w 2018 r. oszacowano na 11 011 tys. podróży jednodniowych to 42 046 tys. łącznie 53057 tys.

Wysokość wpływów JST z udziału w podatkach dochodowych z działalności gospodarczej związanej z turystyką, a w przypadku samorządu gmin również wysokość wpływów z podatku od nieruchomości przeznaczonych na cele turystyczne stanowią bodziec lub jego brak do podejmowania na szczeblu gminy, powiatu lub województwa działań, mających na celu zwiększenie atrakcyjności turystycznej danego obszaru poprzez inwestowanie w rozwój infrastruktury turystycznej, tworzenie nowych produktów oraz promocję turystyczną. Brak takich działań powodować będzie, że atrakcyjność turystyczna danego obszaru nie ulegnie poprawie, a co za tym idzie nie pojawią się przesłanki do zachęcające turystów do odwiedzenia tego terenu.

Przedstawione wyżej negatywne dla turystyki skutki podziału województwa mazowieckiego, które mogą przyczynić się do zahamowaniem rozwoju turystyki na tym terenie powinny być wzięte pod uwagę, przy podejmowaniu decyzji w tej sprawie.

2.4. Efekty zmian instytucjonalnych związanych z funkcjonowaniem turystyki

Postulowany podział dotychczasowego regionu administracyjnego – województwa mazowieckiego na dwie nowe jednostki to także zaburzenie dotychczasowego funkcjonowania jednej instytucji samorządowej – urzędu marszałkowskiego, a w jego strukturach także Departamentu Kultury i Turystyki. Należy podkreślić, że urzędy marszałkowskie pełnią istotną rolę w systemie zarządzania turystyką w skali danego województwa – w ujęciu instytucjonalnym, realizując konkretne zadania zlecone z zakresu administracji rządowej, co wyraźnie zostało wskazane w obowiązującej *Ustawie z dnia 24 listopada 2017 roku o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych*⁵⁹, w art. 2, a także w *Ustawie z dnia 29 sierpnia 1997 roku o usługach hotelarskich oraz usługach pilotów wycieczek i przewodników turystycznych*⁶⁰, również w art. 2.

Spektrum tych zadań można zawrzeć w trzech obszarach z perspektywy zarówno przedsiębiorstw turystycznych, jak i funkcji nadzorczej oraz kontrolnej urzędów marszałkowskich – tj.

- 1) Aspekty związane z branżą hotelarską – klasyfikacja i kategoryzacja obiektów hotelarskich;
- 2) Aspekty związane z biurami podróży – organizatorami turystyki, agentami turystycznymi oraz podmiotami ułatwiającymi nabywanie powiązanych usług turystycznych – przede wszystkim prowadzenie właściwego rejestru podmiotów (w kontekście kryteriów działalności regulowanej) oraz kluczowe znaczenie w przypadku niewypłacalności przedsiębiorców – tj. odpowiedzialność za działania związane z zabezpieczeniami finansowymi (beneficjent I filaru – najczęściej gwarancji ubezpieczeniowej), a w praktyce – sprowadzeniem turystów jeśli istnieje taka potrzeba, a następnie procedowaniem zwrotów za niezrealizowane imprezy
- 3) Aspekty związane z przewodnikami – w aktualnym stanie prawnym po deregulacji w 2014 r. formalnych wymagań, a przez to licencjonowanych uprawnień pilotów wycieczek, przewodników miejskich i terenowych – dotyczy to przewodników górskich dla właściwych obszarów uprawnień – ten wątek z racji geograficznego położenia Mazowsza zostanie pominięty.

---

⁵⁹ Dz. U. 2017, poz. 2361.

⁶⁰ Dz. U. 1997 nr 133 poz. 884.

Skupiając się zatem na dwóch pierwszych punktach należy zauważyć, że postulowany podział regionu może wywołać chaos i zawirowania, wpieryw w ujęciu formalnym, a dalej zapewne także finansowym, generując niepotrzebne koszty. Po pierwsze bowiem będzie to zaburzenie dotychczas sprawnie funkcjonującego systemu, tj. realizacji zadań zleconych na poziomie Mazowieckiego Urzędu Marszałkowskiego przez odpowiednie komórki Departamentu Kultury i Turystyki. Postulowany podział implikuje potrzebę rozłożenia działań dotychczasowego Departamentu na de facto dwa nowe urzędy marszałkowskie. Mogący wynikać z tego chaos instytucjonalny wydaje się bardzo niebezpieczny oraz niepotrzebny, bowiem w wymiarze szczegółowym zapewne przyjmie charakter personalny, generujący potrzebę szkolenia nowych pracowników w zakresie specyficznej materii prawa turystycznego, jak i czasowy – poprzez wprowadzenie okresu przejściowego itd.

Ponadto wprowadzenie zmian w strukturze dotychczasowego układu administracyjnego zrodzi potrzebę zmian w dokumentach – od stopnia centralnego – tj. rządowych rejestrów – zarówno obiektów hotelarskich, jak i organizatorów turystyki, aż po poziom właściwych przedsiębiorstw – i generowanych przez nich np. umów, ale także zapisów w warunkach, samych dokumentach gwarancyjnych itd. Wprowadzi to znów niepożądany z aktualnej jeszcze dodatkowo pandemicznej perspektywy chaos, zaangażowanie czasowe oraz finansowe.

Wreszcie należy dodać, że najbardziej widocznym skutkiem może stać się zaburzenie konkretnej komunikacji i powstanie chaosu wobec klientów – mieszkańców danego województwa, którzy w kontekście swoich podróży, urlopów i wyjazdów właśnie różnymi kanałami docierają do urzędu marszałkowskiego, poszukując informacji, weryfikując status podmiotów, u których nabywają usługi czy dowiadując się więcej na temat swoich praw i obowiązków przedsiębiorców wobec nich.

Konkludując, pozornie może wydawać się, że jest to mniej istotny argument na tle pozostałych przeciwko podziałowi województwa, ale przewidywany i opisany powyżej wielowymiarowy chaos nabiera większej wagi, w świetle konkretnych liczb. Należy bowiem podkreślić, że aktualnie na obszarze administracyjnego województwa zarejestrowanych jest: 388 obiektów hotelarskich⁶¹, 827 organizatorów turystyki i podmiotów ułatwiających nabywanie powiązanych usług turystycznych⁶².

Analizując wpływ podziału województwa mazowieckiego na otoczenie instytucjonalne rozwoju turystyki trzeba się odnieść do jego potencjalnego oddziaływania na system promocji i rozwoju oferty turystycznej. Ocenę tę można przeprowadzić w trzech wymiarach: symbolicznym, funkcjonalnym i materialno-kapitałowym.

Jeśli chodzi o wymiar symboliczny czyli świadomość i samoświadomość Mazowsza, to wyniki wyszukiwań dostępne w Google Trends pokazały, że ani Mazowsze jako całość, ani poszczególne miasta, ani nawet Chopin nie są kojarzone z turystyką. Jedynym ośrodkiem, który jest przedmiotem zainteresowania w tym kontekście jest Warszawa. Zatem wprowadzanie do świadomości potencjalnych odwiedzających istnienia oferty turystycznej kojarzonej z Mazowszem jest możliwe poprzez odniesienie jej do Warszawy. Równocześnie trudno wyobrazić sobie koncepcję Mazowsza jako wyróżnika kulturowego, lokalizacyjnego, społecznego bez powiązania go z historyczną, centralnie położoną stolicą czyli Warszawą.

---

⁶¹ <https://turystyka.gov.pl/cwoh/statystyki/statystyka/6/>, 20.05.2021.

⁶² <https://ewidencja.ufg.pl/ewidencja/obywatel/statystyki>, 20.05.2021.

Aspekt funkcjonalny rozwoju oferty turystycznej wiąże się z koniecznością koordynacji w czasie i przestrzeni, a także świadomości podróży zestawu różnorodnych usług i infrastruktury oraz ich niematerialnej obudowy nadającej sens przeżyciom związanym z odwiedzaniem określonych miejsc. Wymaga to ciągłej współpracy między sektorem publicznym, prywatnym i ewentualnie organizacjami pozarządowymi, przedsiębiorstwami z różnych branż i o różnej wielkości. Podział na dwa województwa praktycznie wyklucza stworzenie z Warszawy bazy wypadowej do miejscowości na Mazowszu przez tworzenie gotowych ofert, które byłyby łatwo dostępne dla turystów odwiedzających miasto. W założeniu za rozwój ofert turystycznych powinny odpowiadać Lokalne Organizacje Turystyczne (LOT-y), a ich działania powinny być koordynowane i promowane na poziomie wojewódzkim przez Regionalne Organizacje Turystyczne (ROT-y). Rozwiązania prawne i praktyka działania tych organizacji w dużym stopniu wiążą je z władzami samorządowymi, co dodatkowo może ograniczać perspektywy współpracy między podmiotami publicznymi z różnych województw, ponieważ mogą je przekreślić animozje związane z konfiguracją polityczną władz na szczeblu wojewódzkim.

Aspekt materialny dotyczy wielkości środków na promocję i rozwój oferty turystycznej. Budowanie pozycji na rynku turystycznym jest procesem długotrwałym i wymagającym zaangażowania zarówno znaczących środków materialnych, jak i kapitału ludzkiego (kwalifikacji i doświadczenia zawodowego poszczególnych osób) oraz społecznego (trwałe kontakty i zaangażowanie we wspólne działania). Podział na dwie organizacje ROT automatycznie przekreśli kapitał społeczny, a prawdopodobnie w dużym stopniu zostanie utracony także kapitał ludzki zakumulowany przez MROT. Ewentualne utworzenie dwóch organizacji ROT spowoduje rozproszenie środków przeznaczonych na promocję ofert turystycznych na Mazowszu, przy czym zdecydowanie upośledzone będzie województwo mazowieckie regionalne, którego samorządy mają niewielkie dochody własne, a przedsiębiorstwa turystyczne są słabo rozwinięte. W rezultacie wykorzystanie turystyki jako czynnika rozwoju lokalnego w tym województwie zostanie prawdopodobnie niewykorzystane. Rozważane od pewnego czasu wprowadzenie opłaty turystycznej powiązanej z korzystaniem z noclegów w bazie noclegowej nie poprawi sytuacji, ponieważ ze względu na niewielki potencjał bazy noclegowej w mazowieckim regionalnym będą to bardzo małe kwoty.

2.5. Straty wizerunkowe na rynkach zagranicznych i rynku krajowym

We wszystkich strategiach rozwoju makroregionu *Województwo mazowieckie* za niepodważalny fakt przyjmuje się dominującą rolę obszaru metropolitalnego Warszawy jako centrum budowania marki i kształtowania wizerunku Mazowsza zarówno na rynku krajowym, jak i na rynkach zagranicznych. Stolica pretenduje do funkcji miasta globalnego, dzięki swojemu rozwojowi, aktywności gospodarczej i kulturowej łączącego nie tylko województwo mazowieckie, ale także pozostałe regiony ze światem. Z marki i wizerunku Warszawy czerpie zatem całe Mazowsze. Należy przypuszczać, że podział województwa i odłączenie *regionu mazowieckiego regionalnego* od tej naturalnej dźwigni rozwoju spowoduje nieodwracalne straty wizerunkowe zarówno na rynku krajowym, jak i na rynkach zagranicznych. W przypadku regionu *mazowieckiego regionalnego* jedną z głównych przyczyn jest brak zidentyfikowanych rynków i segmentów turystów, brak opracowanej strategii, „przetartych” kanałów dotarcia do turystów oraz sprawdzonych działań promocyjnych. Dotarcie do nowych potencjalnych nabywców z informacją o regionie i oferowanych produktach turystycznych wymagać będzie

kreowania wizerunku zarówno produktów, jak i regionu, opracowania odrębnych strategii informacji, koncepcji promocji, a następnie materiałów promocyjnych. Jest to związane z koniecznością prowadzenia osobnych badań w zakresie stanu infrastruktury turystycznej, analiz popytu prowadzących do wskazania najważniejszych segmentów rynku, badania wpływu turystyki na gospodarkę regionu oraz badań marketingowych uwzględniających ocenę efektów prowadzonych działań promocyjnych. Prowadzenie tego typu badań i analiz wymagać będzie stworzenia odrębnego profilu eksperckiego, a także zarządzania nim. Z kolei próba tworzenia własnego wizerunku i marki regionu to także m.in. konieczność udziału w międzynarodowych targach turystycznych.

Niewątpliwie należy liczyć się z pogorszeniem pozycji konkurencyjnej w zakresie usług turystycznych świadczonych na terenie planowanego nowego województwa (nazwijmy je: woj. mazowieckie regionalne) poprzez:

- konkurencję między samorządami oraz regionalnymi organizacjami turystycznymi o środki publiczne;
- konkurencję pomiędzy firmami, które obecnie wspólnie „produkują” doświadczenia turystyczne dla turystów odwiedzających woj. mazowieckie; oznacza to naruszenie równowagi wzajemnych zależności i korzyści;
- fakt, że lokalizacja poza województwem warszawskim stołecznym stanie się obciążeniem; znikną przewagi konkurencyjne, których źródłem jest lokalizacja;
- dla województwa mazowieckiego regionalnego znikną korzyści płynące z dotychczasowego wysokiego poziomu umiędzynarodowienia (Warszawa), jakości usług i dostępu do wykwalifikowanej kadry (Warszawa); pojawią się m.in. takie czynniki istotne dla konkurencji o siłę roboczą, jak transport publiczny, dostęp do dróg i dostęp do usług społecznych (edukacja, kultura, zdrowie),
- zerwanie relacji/związków zawierających dotychczas duży potencjał dla uzyskania efektów synergii;
- niebezpieczeństwo zakłócenia *efektu spillover* oznaczającego wpływ atrakcji, zarówno przyrodniczych, jak i kulturowych na przyjazd turystów do regionów/obszarów otaczających określone miejsce docelowe (w tym przypadku Warszawę);
- podważenie założeń strategii międzyregionalnej współpracy turystycznej skupionej na atrakcjach; zagrożenie dla „Programu rozwoju sieciowych produktów Mazowsza”.

W efekcie wyżej wskazanych zjawisk i zagrożeń nowe województwo (*mazowieckie regionalne*) będzie musiało stawić czoła nie tylko ostrzejszej konkurencji ze strony Warszawy, ale także tendencji do tworzenia coraz silniejszych powiązań kooperacyjnych w stolicy. Należy również spodziewać się trudności w zachowaniu pozycji konkurencyjnej woj. mazowieckiego regionalnego z uwagi na:

- fakt, że wskazać można szereg atrakcji i licznych usługodawców, w przypadku których usługi turystyczne mogą rozwijać się w ramach „kooperacji” i współpracy w szerszej skali, ponadregionalnej;
- ograniczenie wspólnych inicjatyw marketingowych, podniesienie kosztów działań promocyjnych;
- ograniczony budżet zarówno na marketing, jak i na inwestycje w urządzenia i w innowacyjny produkt,
- dostęp do pracy, podatki, ubezpieczenia i inne rosnące koszty;

- dostępność przestrzenna, transport (w tym dostęp do głównej sieci drogowej, zatory komunikacyjne, brak oznakowania drogowego i tablic informacyjnych); poprawa dostępności komunikacyjnej będzie wzmacniać aglomerację stołeczną;
- brak wsparcia ze strony instytucji w Warszawie.

Z wielu badań wynika, że lokalizacja może być wykorzystywana nie tylko jako przewaga komparatywna (na bazie niższych kosztów), ale także do budowania przewagi konkurencyjnej (na bazie wyższej jakości i większego udziału w rynku) poprzez rozwijanie silnych i zróżnicowanych strategii konkurencyjnych. Czy będzie to możliwe po podziale województwa? Czy jest szansa na przeniesienie niektórych typów działalności turystycznej z Warszawy do województwa mazowieckiego regionalnego i obniżenie kosztów? W obszarze turystyki nie będzie to w krótkim i średnim okresie możliwe bez poniesienia znacznych kosztów (jeśli w ogóle...) lub trudności w zatrzymaniu klientów; zarówno baza noclegowa, jak i atrakcje turystyczne są bardzo wrażliwe na swoją lokalizację na rynku oraz niematerialne cechy usług turystycznych. Produkt turystyczny jest coraz częściej postrzegany w kategorii ekonomii doświadczeń, a doświadczenie turystyczne jest wynikiem współtworzenia łańcucha wartości przez wiele podmiotów. Firmy turystyczne z jednej strony konkurują między sobą, z drugiej zaś są wzajemnie zależne od swojej działalności; występują wspólnie - na przykład w generowaniu powtórnych wizyt w turystyce. Planowane zmiany spowodują zerwanie tego łańcucha ze szkodą dla obydwu regionów. W dotychczasowych działaniach Region mazowiecki regionalny czerpał korzyści wynikające z pożądanego zachowań nabywców, kształtowanych dzięki globalnej marce, wizerunkowi i ujednoczonym działaniom promocyjnym Warszawy jako stolicy kraju.

2.6. Utrudnienia w prowadzeniu spójnej polityki kulturalnej, turystycznej i rekreacyjnej

Zróżnicowanie dwóch regionów Mazowsza; *warszawskiego stołecznego* i *mazowieckiego regionalnego* sięga daleko głębiej i szerzej niż sektor turystyki. W 2018 roku w regionie *warszawskim stołecznym* zarejestrowanych było blisko 76% ogółu przedsiębiorstw z województwa mazowieckiego i 79,6% jednostek z sekcji I (tj. podmioty prowadzące działalność związaną z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi). W samej Warszawie udziały te wyniosły odpowiednio 53,4% i 57,2% co ilustruje poziom koncentracji działalności gospodarczej (w tym hotelarskiej i gastronomicznej) w stolicy. Mazowsze cechują dynamiczne zmiany liczby i struktury ludności, osiedlanie się nowych mieszkańców migrujących z innych województw. Warto jednak podkreślić, że przybywa głównie mieszkańców w obszarze metropolii warszawskiej, natomiast zjawiska depopulacyjne cechują takie duże miasta, jak Radom, Płock i Ostrołęka; niestety wzmacnia to zjawisko starzenia się ludności na ich terenach. Zdecydowana większość wskaźników ilustrujących poziom rozwoju województwa dowodzi znacznego zróżnicowania pomiędzy obydwoma regionami stąd zrozumiałym jest, że w strategii rozwoju Mazowsza jako nadrzędny cel wskazano spójność terytorialną, zakładającą zmniejszenie dysproporcji rozwojowych zarówno pomiędzy regionami, jak i subregionami. Ważnym celem rozwojowym jest jednak równoległy wzrost znaczenia Obszaru Metropolitalnego Warszawy w Europie⁶³.

Spójność ta dotyczy również działań w obszarze turystyki, rekreacji i związanych z turystyką przemysłów kreatywnych. W tym zakresie warto dążyć do jak najlepszego wykorzystania wszystkich

⁶³ Por. także: *Wpływ turystyki na gospodarkę Mazowsza*, 2020, s. 9.

zasobów niezbędnych do rozwoju turystyki: zasobów ludzkich, walorów naturalnych, walorów kulturowych. Staje się to szczególnie ważne w warunkach ubiegania się o środki „zewnętrzne” na realizację programów inicjowanych przez instytucje regionu.

Nie ulega wątpliwości, że podstawowe wskaźniki ilustrujące poziom rozwoju gospodarczego i społecznego makroregionu Mazowsze ciągle wskazują na brak spójności pomiędzy obydwoma regionami, jednak w ostatnich latach podejmowane są działania korygujące. Wydaje się, że podział województwa zagrozi realizacji długofalowej strategii rozwoju makroregionu Mazowsza, a wypracowanie i wdrożenie własnej polityki turystycznej w *regionie mazowieckim regionalnym* może trwać dekady. Obawę wzbudza przede wszystkim pojawienie się konkurencji w miejsce współdziałania, a także zaniechanie współpracy międzyinstytucjonalnej w rozwiązywaniu problemów i tworzeniu spójnej polityki kulturalnej, turystycznej i rekreacyjnej.

Zakończenie

Analiza najważniejszych aspektów oddziałujących na rozwój turystyki w województwie mazowieckim dowiodła silnej polaryzacji makroregionu, z wyraźnie zaznaczoną dominacją Warszawy. Podobnie jak to ma miejsce w innych krajach, koncentracja terytorialna ruchu turystycznego wokół wielkich centrów turystycznych, w tym miast, jest poważnym wyzwaniem dla władz odpowiedzialnych za spójny rozwój społeczny i gospodarczy danego obszaru, także rozwój branży turystycznej. Wyzwanie to dotyka również województwo mazowieckie. Z drugiej jednak strony siła wielkiego centrum turystycznego może stać się ogromną szansą dla okalających subregionów na skorzystanie z jego potencjału.

Możliwości wykorzystania turystyki jako regulatora bardziej równomiernego, spójnego rozwoju regionów *warszawskiego stołecznego* i *mazowieckiego regionalnego* dostrzeżono w dotychczas przygotowanych strategiach dla województwa mazowieckiego i Warszawy wskazując na restrukturyzację i rewitalizację wielu obszarów, zmianę dotychczasowych funkcji społeczno-gospodarczych i tworzenie nowych możliwości rozwojowych. W tym zakresie dużą rolę przypisano turystyce. Wydaje się, że jest to kierunek bardzo obiecujący, a działania podejmowane przez instytucje odpowiedzialne za turystykę w całym regionie powoli zmierzają do celu, jakim jest spójność i równomierny rozwój.

Przeprowadzona analiza województwa mazowieckiego pod kątem atrakcyjności turystycznej pokazuje, że w tym zakresie potencjał *mazowieckiego regionalnego* jest bardzo ograniczony. Dotyczy to przede wszystkim atrakcyjności dla celów podróży innych niż wypoczynek i rozrywka. Znajduje to odzwierciedlenie w historii wyszukiwań dostępnej w Google Trends, zgodnie z którą ani Mazowsze, ani miasta z *mazowieckiego regionalnego* nie są wyszukiwane w kontekście turystyki.

Ograniczone zainteresowanie ofertą turystyczną na terenie *mazowieckiego regionalnego* znajduje odzwierciedlenie w danych dotyczących ruchu turystycznego. Występuje wielka nierównowaga między *warszawskim stołecznym* a *mazowieckim regionalnym*, dotyczy to zarówno liczby przyjazdów, jak i obsługiwanych segmentów rynku. W *mazowieckim regionalnym* w niewielkim stopniu występuje turystyka zagraniczna, dominują natomiast jednodniowe podróże wewnątrzwojewódzkie. Pomimo to, spożycie generowane przez te strumienie ruchu turystycznego wnosi istotny (większy niż obliczony dla całego województwa) wkład w PKB poszczególnych większości podregionów zlokalizowanych w *mazowieckim regionalnym*, szczególnie w zakresie usług gastronomicznych, transportu pasażerskiego i kulturalno-rekreacyjnych.

Najbardziej realną opcją podtrzymania obecnego stanu rozwoju turystyki i ewentualnie zwiększenia jej rozmiarów w *mazowieckim regionalnym* jest wykorzystanie pozycji Warszawy i tworzenie wspólnych ofert, łatwo dostępnych zarówno dla mieszkańców miasta, jak i dla odwiedzających je osób. Jak wspomniano wyżej, założenia takie zostały przyjęte zarówno w strategii rozwoju województwa mazowieckiego, jak i polityce turystycznej Warszawy. Formułując je uznano, że obszar metropolii stołecznej, marka i wizerunek Warszawy wzmocni siłę przyciągania turystów do całego województwa mazowieckiego. Tak sformułowane cele zakładają konieczność budowania związków z obszarami sąsiedzkimi, usytuowanymi wokół stolicy, a harmonijne i zrównoważone wykorzystanie potencjału całej metropolii to także kierowanie strumieni ruchu turystycznego na zewnątrz. Tymczasem podział województwa utrudni takie działania, doprowadzi do zerwania istniejących powiązań, dublowania działań, rozproszenia i niedostatku środków na prowadzenie działań promocyjnych i organizacyjnych.

Uniemożliwi także budowanie spójnego wizerunku Mazowsza jako regionu o interesującej historii i kulturze, ponieważ Warszawa od stuleci jest centrum tej krainy.

Wielkość ruchu turystycznego i jego struktura w regionach znajduje odzwierciedlenie w wysokości dochodów własnych poszczególnych szczebli jednostek samorządu terytorialnego (JST) województwa mazowieckiego. Głównym źródłem tych dochodów są udziały JST we wpływach z podatku dochodowego PIT i CIT z działalności gospodarczej, w tym we wpływach z opodatkowania działalności turystycznych. W przypadku samorządu gminnego dodatkowym źródłem dochodów własnych są wpływy z podatku od nieruchomości – w tym nieruchomości przeznaczonych na cele turystyczne – oraz wpływy z opłaty miejscowej lub uzdrowskiej, które mogą być wprowadzone w gminach spełniających określone ustawowo warunki do pobierania takich opłat.

Jak wspomniano wyżej, w przypadku każdego z tych podatków kluczowe znaczenie ma wielkość ruchu turystycznego. W 2018 r. każdy odwiedzający województwo mazowieckie generował wpływy do budżetu jednostek samorządu terytorialnego z podatku dochodowego z działalności turystycznych w wysokości 9,06 zł, z czego do budżetu gmin wpływało 6,22 zł, do budżetu powiatu 1,60 zł, a do budżetu województwa 1,25 zł. Zatem wszelkie zmiany w wielkości ruchu turystycznego przekładają się będą na zmiany wysokości wpływów z tego podatku, a tym samym na wysokość dochodów własnych poszczególnych szczebli samorządu terytorialnego zarówno w regionie *stołecznym warszawskim*, jak i *mazowieckim regionalnym*.

Wielkość ruchu turystycznego ma również wpływ na wysokość podatku od nieruchomości przeznaczonych na cele turystyczne. Wzrastająca liczba turystów stanowi zachętę dla przedsiębiorców turystycznych do rozwoju bazy turystycznej poprzez budowę nowych obiektów lub rozbudowę już istniejących – co przekłada się na wysokość wpływów z tego podatku. Natomiast spadek liczby turystów przyniesie odwrotny skutek.

Również zmiany wielkości ruchu turystycznego na terenie gmin spełniających warunki do pobierania opłaty miejscowej lub uzdrowskiej przesądzać będą o ocenie opłacalności lub jej braku odnośnie wprowadzenia przez samorząd gminny takiej opłaty na podległym jej terenie. Ponieważ wprowadzenie ww. opłat nie jest obligatoryjne, dlatego też ocena opłacalności stanowi podstawę do przyjęcia przez samorząd gminy uchwały w sprawie pobierania takiej opłaty od turystów przebywających na jej terenie.

Jak wspomniano wyżej, turystyka może i powinna sprzyjać budowaniu spójności i integralności całego województwa. Służą temu różne działania, których przykładem jest chociażby próba połączenia potencjału poszczególnych regionów i subregionów poprzez tworzenie tematycznych szlaków kulturowych, obejmujących obszar całego województwa i znacznie wykraczających poza teren Mazowsza w ujęciu historycznym. Projekt „Szlaki turystyczne dziedzictwa kulturalnego Mazowsza” jest tego znakomitym przykładem. Tymczasem podział województwa to bez wątpienia działanie zagrażające rozerwaniem jego spójności, z trudem budowanej od wielu dziesięcioleci. Świadczy o tym między innymi analiza sieci dróg. Niewątpliwie należy spodziewać się problemów komunikacyjnych w przemieszczaniu się pomiędzy największymi ośrodkami miejskimi nowego województwa, a jego przyszłą stolicą (Radom?). Nie istnieją w tym zakresie alternatywne możliwości połączenia jak tylko poprzez Warszawę lub drogami krajowymi, co znacznie może wydłużać czas przejazdu i komfort dotarcia. Dotyczy to również połączeń kolejowych, a – zgodnie z opiniami ekspertów – niewątpliwie

zubożone nowe województwo mazowieckie nie udźwignie wielu dotychczasowych wydatków, w tym związanych z transportem kolejowym.

W związku z postulowanym podziałem województwa mazowieckiego na dwie nowe jednostki utrudnieniem dla rozwoju turystyki i zagrożeniem nie bez znaczenia będzie zaburzenie dotychczasowego funkcjonowania jednostek samorządowych i struktur odpowiedzialnych za turystykę, długotrwały chaos i zbędne obciążenia finansowe. Co więcej, do potencjalnych strat trzeba zaliczyć pogorszenie pozycji konkurencyjnej w zakresie usług turystycznych świadczonych na terenie planowanego nowego województwa i utratę korzyści płynących z dotychczasowego wysokiego poziomu umiędzynarodowienia Warszawy. Zagrożeniem może stać się również zerwanie związków pozwalających na uzyskanie efektów synergii a także oderwanie *regionu mazowieckiego regionalnego* od tej naturalnej dźwigni rozwoju, jaką jest Warszawa.

Ponadto w kontekście zapowiadanej aktualnie koncepcji podziału regionu administracyjnego, warto dodatkowo podkreślić, iż każdorazowo do tematu wielowymiarowej regionalizacji należy podchodzić z rozwagą. Podkreśla to E. Kozubek⁶⁴ zaznaczając, że „ewentualny podział terytorialny należy przeprowadzać zgodnie z zapisami Konstytucji RP, obowiązującymi ustawami, uwzględniając cele polityki rozwoju, której głównym aktorem jest społeczeństwo obywatelskie. (...) konieczne jest podejście systemowe, odnoszące się do granic administracyjnych wszystkich województw. Ewentualna rewizja podziału administracyjnego kraju wymaga głębokiego uzasadnienia merytorycznego, w tym ekonomicznego, logicznych argumentów, rachunku strat i zysków i przygotowania spójnej koncepcji”. Kluczem wydaje się tutaj zatem słowo spójność i jego pochodne – takie jak budowanie oraz integracja, które od ponad 20 lat są podstawą działań samorządu województwa mazowieckiego, także na gruncie działań związanych z turystyką.

---

⁶⁴ Kozubek 2020, <https://regiony.rp.pl/sponsorowane/33967-nie-dzielmy-mazowsza-budujmy-i-integrujmy>, 15.05.2021

Bibliografia

Literatura

- Bank danych lokalnych, 2021, GUS.
- Bański J., Czapiewski K., Mazur M., 2012, *Policentryczność rozwoju Mazowsza*, „Mazowsze Studia Regionalne”, nr 10/2012, s. 71-88.
- Baza danych EUROSTAT (15.05.2021).
- Brzeszkiewicz-Kowalska (red.), 2018, *Opracowanie ekofizjograficzne do planu zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego*, „Mazowsze. Analizy i Studia”, nr 1(51) 2018.
- Budżety jednostek samorządu terytorialnego w woj. mazowieckim w: 2017, 2018 i 2019 – informacje sygnałowe US w Warszawie.
- Fedyk W., Cieplik J., Smolarski T., Gruszka I., 2014, *Atrakcyjność turystyczna i komercjalizacja wybranych obiektów turystycznych w opinii specjalistycznej grupy konsumentów*, „Rozprawy naukowe Akademii Wychowania Fizycznego”, nr 46, s. 3-15.
- Kondracki J., 2002, *Geografia regionalna Polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kowalczyk A., 2017, *Zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne geostanowisk. Teoria i praktyka*, „Ekonomiczne Problemy Turystyki”, nr 1(37) 2017, s. 17-37.
- Kowalczyk A., Derek M., 2010, *Zagospodarowanie turystyczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kozubek E., 2020, *Nie dzielmy Mazowsza! Budujemy i integrujemy*, <https://regiony.rp.pl/sponsorowane/33967-nie-dzielmy-mazowsza-budujemy-i-integrujemy>, 15.05.2021.
- MacCannell D., 2001, *Turysta. Nowa teoria klasy próżniaczej*, Wydawnictwo MUZA, Warszawa.
- Marketingowa strategia Polski w sektorze turystyki na lata 2012-2020, 2011, POT. <https://www.pot.gov.pl/23.05.2021>
- Mikos von Rohrscheidt A., 2010, *Regionalne szlaki tematyczne. Idea, potencjał, organizacja*, Wydawnictwo PROKSENIA, Kraków.
- Obserwatorium turystyki. Polska Organizacja Turystyczna. https://zarabiamnaturystyce.pl/obserwatorium-turystyki/ruch-turystyczny/turystyka-przyjazdowa/statystyki-i-analizy/tys/?tx_report_report%5Baction%5D=show&tx_report_report%5Bcontroller%5D=Report&cHash=ef9805e6ab3004e4c3da19793c8ef97a; 25.05.2021
- Polityka turystyczna M. St. Warszawy. Załącznik do zarządzenia nr 1189/2020 Prezydenta m.st. Warszawy z dnia 30 września 2020 r.
- Regiony Polski 2020, 2020, GUS, Warszawa.
- Rogalewski O., 1974, *Zagospodarowanie turystyczne*, WSiP, Warszawa.
- Stan i ruch naturalny ludności w województwie mazowieckim w 2019 r., 2020, Główny Urząd Statystyczny.
- Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego Do 2030 Roku Innowacyjne Mazowsze (*synteza*), 2014, Samorząd Województwa Mazowieckiego, Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego W Warszawie, Warszawa.

- Turystyka w Polsce w obliczu pandemii COVID-19, 2020, GUS.
- Turystyka w województwie mazowieckim w 2020 r., 2021, Urząd Statystyczny w Warszawie.
- Warszńska J., 1970, *Waloryzacja miejscowości z punktu widzenia atrakcyjności turystycznej (zarys metody)*, „Prace Geograficzne Uniwersytetu Jagiellońskiego”, nr 27, s. 103-113.
- Warszńska J., Jackowski A. , 1978, *Podstawy geografii turystyki*, PWN, Warszawa.
- Wpływ turystyki na gospodarkę Mazowsza, 2020, Stowarzyszenie na Rzecz Badania, Rozwoju i Promocji Turystyki. Opracowanie wykonane na zlecenie Województwa Mazowieckiego.
- Wpływ turystyki na gospodarkę Warszawy, 2017, Stowarzyszenie na Rzecz Badania, Rozwoju i Promocji Turystyki. Opracowanie wykonane na zlecenie Stołecznego Biura Turystyki.
- XX-lecie Województwa Mazowieckiego, 2019, Urząd Statystyczny w Warszawie.
- Zmyślony P., Szmatuła P., Dembińska M., 2018, Raport Przemysł Spotkań w Warszawie. Warsaw Convention Bureau.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego Dz.U. z 2021 poz. 38.
- Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych. Tj. Dz.U. 2019 ro poz.1170 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 roku o usługach hotelarskich oraz usługach pilotów wycieczek i przewodników turystycznych Dz. U. 1997 nr 133 poz. 884.
- Ustawa z dnia 24 listopada 2017 roku o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych. Dz. U. 2017, poz. 2361.

Źródła internetowe

- <http://mazowszeczsercem.blogspot.com/p/o-mazowszu.html>, 14.05.2021.
- <http://www.dziedzictwomazowsza.pl>, 20.02.2019.
- <https://www.mazovia.pl/wojewodztwo/krotko-o-mazowszu/>, 21.05.2021.
- <https://www.mazovia.pl/wojewodztwo/krotko-o-mazowszu/dziedzictwo-i-kultura/>, 20.05.2021.
- <https://www.rynek-kolejowy.pl/mobile/podzial-mazowsza-wielkie-straty-dla-kolei-97933.html>, 20.05.2021.
- https://bazhum.muzhp.pl/media//files/Przegląd_Historyczny-r1919_1920-t22/Przegląd_Historyczny-r1919_1920-t22-s28-53/Przegląd_Historyczny-r1919_1920-t22-s28-53.pdf, 20.05.2021
- <https://www.rynekinfrastruktury.pl/wiadomosci/drogi/mazowsze-straci-na-podziale-nie-podola-min-utrzymaniu-drog-70260.html>, 20.05.2021.
- <https://www.rynek-kolejowy.pl/mobile/podzial-mazowsza-wielkie-straty-dla-kolei-97933.html>, 20.05.2021.
- https://www.mbpr.pl/user_uploads/image/PRAWA_MENU/STRATEGIA%20ROZWOJU%20WOJEWODZTWA%20MAZOWIECKIEGO%20DO%20ROKU%202030/SRWM%20SKR%20POL.pdf, 3.09.2020

Spis rycin

Rycina 1. Obszar Mazowsza w 1793 roku, a współczesne województwo mazowieckie	5
Rycina 2. Położenie województwa mazowieckiego na tle regionów fizycznogeograficznych	6
Rycina 3. Postulowany optymistyczny scenariusz rozwoju dla województwa mazowieckiego zgodnie z „ideą racjonalnego rozwoju hierarchicznego”	8
Rycina 4. Podział województwa mazowieckiego na jednostki NUTS obowiązujący od 1 stycznia 2018 r. jako punkt wyjścia dla granic postulowanych 2 województw w miejsce województwa mazowieckiego	10
Rycina 5. Formy ochrony przyrody na terenie województwa mazowieckiego	13
Rycina 6. Przebieg wybranych tematycznych szlaków kulturowych – Szlaku Bitwy Warszawskiej i Szlaku Chopinowskiego na tle NUTS-2 i NUTS-3	15
Rycina 7. Przebieg wybranych tematycznych szlaków kulturowych – Szlaku Księżąt Mazowieckich na tle NUTS-2 i NUTS-3	15

Spis tabel

Tabela 1. Turyści w bazie noclegowej województwa mazowieckiego (w obiektach posiadających co najmniej 10 miejsc)	26
Tabela 2. Udzielone noclegi w bazie noclegowej województwa mazowieckiego (obiekty posiadające co najmniej 10 miejsc)	27
Tabela 3. Spożycie turystyczne na terenie województwa mazowieckiego w 2018 r. (w mln PLN)	29
Tabela 4. Wkład turystyki przyjazdowej w PKB województwa mazowieckiego w 2018 r. (mln zł).....	29
Tabela 5. Wkład turystyki przyjazdowej w PKB województwa mazowieckiego według podregionów w 2018 r. (mln zł).....	31
Tabela 6. Stopień wykorzystania hoteli i współczynnik RevPAR w latach 2019-2021 (kwiecień).....	36
Tabela 7. Struktura dziennego wydatku krajowych odwiedzających w 2018 r. (w zł)	37
Tabela 8. Udział wpływów z podatku dochodowego w dochodach własnych jednostek samorządu terytorialnego woj. mazowieckiego w latach 2017-2019	40
Tabela 9. Udział poszczególnych szczebli jednostek samorządu terytorialnego we wpływach z podatku dochodowego od osób fizycznych i prawnych	41
Tabela 10. Wpływy z podatku PIT i CIT w województwie mazowieckim z turystycznych rodzajów działalności w 2018 i 2019 r.	42
Tabela 11. Udział wpływów z podatku dochodowego z działalności związanych z turystyką we wpływach JST woj. mazowieckiego z podatku dochodowego z działalności gospodarczej ogółem w 2018 i 2019 r.....	42
Tabela 12. Wpływy z podatku dochodowego z PIT i CIT z działalności turystycznych przypadające na 1 odwiedzającego w 2018 r. w województwie mazowieckim.....	44